

Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

ECE AYHAN VE TARİH YAKLAŞIMI

AHMET ORHAN

Türk Edebiyatı Disiplininde Master Derecesi Kazanma
Yükümlülüklerinin Bir Parçasıdır

TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ
Bilkent Üniversitesi, Ankara

Haziran 2002

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.

© Ahmet Orhan

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Prof. Talât Halman
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Master derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....
Yard. Doç. Dr. Orhan Tekelioğlu
Tez Jürisi Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı

.....
Prof. Dr. Kürşat Aydoğan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma, Ece Ayhan şiirlerinde varolduğu öne sürölen bir tür tarih anlayışını araştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çerçevede önce tarih kavramının nasıl ele alındığı belirlenmiş ve ardından da şairin bu tarih anlayışıyla kurduğu ilişki incelenmiştir. Ece Ayhan ve tarih ilişkisini incelerken şairin düzyazıları ve söyleşileri de dikkate alınmış, bu kaynaklardan yola çıkarak şair tarafından ayrı bir önem atfedilen İdris Küçükömer ve şerif Mardin'in toplumsal konulardaki görüşlerine değinilmiştir. Daha sonra, Ece Ayhan'daki tarih ilgisini saptayan ve bu konu üzerine çalışmalar yapan eleştirmenlerin (Edip Cansever, Oğuz Demiralp, Enis Batur, Orhan Koçak) görüşleri incelenmiş ve bu görüşler kendi özellikleri içinde değerdendirilmişlerdir. Bu ön çalışmanın ardından elde edilen bulgular şairin şiirleriyle karşılaştırılmış , kuramsal bilginin uygulama alanı olarak *Çok Eski Adıyladır* kitabında toplanan şiirler üzerinde özellikle durulmuştur. İnceleme sonucunda Ece Ayhan'ın tarih anlayışının kendine özgü yönleri ortaya konmuş ve çalışma boyunca elde edilen bulguların bu özgün anlayışın ortaya çıkmasında oynadıkları rol değerdendirilmiştir.

SUMMARY

This study has been carried out to investigate a sense of "the understanding of history" that has been said to exist in Ece Ayhan's poetry. Within this framework, first of all the concept of how history was handled has been identified and then the relation the poet built between the concept and the understanding of history has been analysed. While analysing this relationship and Ece Ayhan, his prose and his statements were taken into consideration. Based on these, İdris Küçükömer's and Şerif Mardin's views on social issues, to which the poet attached special importance, have been mentioned. Then, the views of critics such as Edip Cansever, Oğuz Demiralp, Enis Batur, and Orhan Koçak, who identified Ece Ayhan's interest in history, have been analysed and evaluated within their own criteria. The findings that were gathered at this pre- study stage have been compared to Ayhan's poems. The theory has been applied to the poems compiled in the book *Çok Eski Adıyladır*. As a result of this study, Ece Ayhan's understanding of history with its own specifications has been put forward.

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
İkinci Yeni Nedir?.....	3
İkinci Yeni ve Eleştirmenler.....	4
Ece Ayhan ve Tarih Yaklaşımı.....	10
Tarih Nedir?.....	12
Ece Ayhan ve Tarih.....	16
Ece Ayhan ve İdris Küçükömer.....	21
Ece Ayhan ve Şerif Mardin.....	27
Ece Ayhan ve İktidar Sarısı.....	34
Eleştirmenlerin Gözüyle Ece Ayhan ve Tarih	40
Ece Ayhan'da Tarihsel ve Poetik Dil.....	50
<i>Çok Eski Adıyladır</i> ve Tarih.....	61
<i>Çok Eski Adıyladır</i>	62
'Mısrayîm'.....	82
Sonuç.....	86

GİRİŞ

“Türkiye Cumhuriyeti bir şeyhler, dervişler, müritler devleti olamaz.”

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözleri, yeni kurulan cumhuriyetin ulusal programını ve geleceğini işaret ettiği kadar; Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir hoşnutsuzluğu ve geçmişin bazı kurumlarının reddini de işaret eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı , çağdaş ve batıcı bir mayayla yoğrulduğu ve bu mayanın tutması için de çeşitli düzenlemelerin yapılması gerekliliği göz önünde tutulursa, yeni kadroların geçmişle bir hesaplaşmaya girmesi ve kendi varlığını inşa edeceği zemini yeniden kurması kaçınılmaz olacaktır. Eski olandan yeni olana geçiş, doğal olarak, gerilimi bir süreçtir. Böylece yeni kurulan cumhuriyetin üzerinde yükseleceği zeminin, sağlamlığı ve sürekliliği bu gerilimli süreçten başarıyla çıkılmasına bağlıdır. Batı normlarına yaslanan, evrensel değerlere sahip bir toplum yaratma projesi olan Cumhuriyet düşüncesi, geçmişle hesaplaşmaya girişebilecek altyapıyı oluşturabilmek için hızla akademik ve bilimsel (Türk Dil Kurumu [1932], Türk Tarih Tetkik Cemiyeti [1931] gibi) kurumlar oluşturmaya başlamış ve yeni tezini bu kurumlar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Akademik ve bilimsel kurumlarla yeni tezin rasyonel temelleri atılmaya çalışılırken; kültürel ve sanatsal alanlarda da kurumsallaşmalara gidilmiş, böylece yeni bir insan tipi oluşturulmaya çalışılmıştır. Devlet Opera ve Balesi, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Devlet Tiyatroları gibi kurumlar bu çabaların bir sonucu olarak görülebilir. Devletin dil, tarih ve kültür gibi önemli

alanlarda giriştiği bu çalışmaların belli bir noktaya kadar başarıya ulaştığı söylenebilse bile, önemli oranda dirençle karşılaştığı da bir gerçektir.

Yeni bir toplum yaratma projesinden ve ilkelerinden ödün vermeyen cumhuriyetçi kadrolarla bu kadroların çalışmalarına sıcak bakmayan muhalifler arasındaki çatışma açık ya da örtük olarak günümüze dek sürmüş ve kendi tarihiyle hesaplaşmaya giren Cumhuriyet'in uyguladığı politikalar da ayrı bir gerilimin kaynağı olmuştur.

Bu gerilim, kendisini politik alanda hissettirdiği gibi kültürel ve sanatsal pratiklere de yansımıştır. Daha önce batıcı-lik cumhuriyetçi kadrolarla geleneksel-İşlmi çevreler arasında gerçekleşen bu gerilim, daha sonraları, batıcı ve lik düşünce tarzına itirazı olmayan çevrelerin de dahil olduğu daha geniş bir gerilime yol açmıştır. Ece Ayhan'ın şiir tarihimizdeki aykırı ve ayrıksı tutumu, bu gerilimin somutlaştığı önemli bir örnektir.

1931 yılında Data'da doğan Ece Ayhan Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra bir süre kaymakamlık yapmış, daha sonra Meydan Larousse Ansiklopedisi'nde çevirmen olarak çalışmıştır. İlk şiirlerini 1956'da "Pazar Postası"nda yayımlayan Ayhan, şiir tarihimize İkinci Yeni akımı olarak geçen şiir akımının temsilcilerindendir.

İlhan Berk tarafından 'lnetlenmiş' (Yazko Edebiyat 121-127), Hilmi Yavuz tarafından 'tehlikeli' şair (XX) olarak tanımlanan Ece Ayhan, şiirleriyle olduğu kadar, düz yazı ve syleşileriyle de dikkatleri üzerine toplayan, ilgi çekici bir şair olmayı sürdürmüştür. Ece Ayhan'ı herhangi bir konu içinde ele alırken İkinci Yeni'nin onun şiir serüvenindeki yerini ve önemini belirlemek gerekir.

A. İkinci Yeni Nedir?

İkinci Yeni, Türkiye şiir geleneği içinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. 1950'li yılların sonlarına doğru bu şiir akımı kendisini duyurmuş ve 1960'lı yılların başında da kendi kendine gündemden çıkmıştır. Özellikle Garip şiirinden sonra, şiirimiz yeni biçimler ve olanaklar denemeye girişmiş ve bunun sonucu olarak da İkinci Yeni, hem Garip şiirinin belli başlı unsurlarından kendisini yalıtmış, hem de o güne dek ülkemizde rastlanmayan bir dize yapısı ve sözcük kullanımı kurmaya çalışmıştır. Renk, görsellik, erotizm gibi temalar bu şiirde ön plana çıkmış ve imgenin kendi dilini yaratmasına olanak sağlanmıştır. Böylelikle günlük konuşma dilinden ayrı bir şiir dili oluşturulmuştur. İkinci Yeni şiirinin en önemli temsilcileri, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever, Ece Ayhan, İlhan Berk, Sezai Karakoç gibi şairlerimizdir. Ortaya çıkış koşullarına baktığımızda, İkinci Yeninin bir manifesto etrafında toplanan şairler tarafından oluşturulmadığını görüyoruz. Birbirini tanımayan şairlerin 'Yeditepe' ve 'Pazar Postası' gibi dergilerde çıkan, o günün koşullarına göre farklı ve yeni olan şiirleri 'Pazar Postası'nın yayın yönetmeni Muzaffer İlhan Erdost tarafından İkinci Yeni olarak adlandırılmış ve böylece şiir tarihimizde önemli bir dönem başlamıştır.

Türkiye şiir tarihinde en acımasızca yargılanan şiir akımlarından birisi de İkinci Yeni'dir. Burada yargılama sözcüğünün seçilmesi, belli bir eleştiri diline işaret etmeyi amaçlamaktadır. İkinci Yeni, edebiyatın kendi kavramları ve yargılarıyla sorgulanmaktan çok sanki politika mahkemesinde

yargılanmıştır. Bu saptamanın Ece Ayhan ve Tarih başlığı altında anılıyor olması, Ece Ayhan'ın bir şair olarak kendisini oluşturma sürecinde bu eleştiri biçiminin etkili olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Ece Ayhan şiir hayatına İkinci Yeni içinde başlamıştır. İkinci Yeni'ye yöneltilen eleştirileri, bir düşünce tarzının ve alışkanlığının sorgulanması boyutuna taşıyarak karşılayan tek şair Ece Ayhan'dır denebilir. Bu eleştirileri kişisel bir düzlemde ele alarak sürekli savunma psikolojisi içinde davranmış, belki de buna zorunlu bırakılmıştır. İkinci Yeni hakkındaki tartışmaların edebiyat ve şiirin doğasına aykırı bir biçimde ele alınmasının yanı sıra İkinci Yeni ya da 'sıkı şiir'i savunan Ece Ayhan'ın geliştirdiği söylem, şiiri de içine alan; ancak daha geniş bir alanda kültür, düşünce ve siyaset tarihi bağlamında ikamet etmektedir.

B. İkinci Yeni ve Eleştirmenler

İkinci Yeni bağlamında en çok polemige giren eleştirmenler Muzaffer İlhan Erdost, Asım Bezirci ve Attila İlhan'dır. Bunlara Memet Fuat'ı da ekleyebiliriz. İkinci Yeni'nin politika mahkemesine nasıl taşındığını anlamak için bu eleştirmenlerin İkinci Yeni ile ilgili olarak yayımladıkları kitaplara kısaca göz atmak bile yeterlidir.

Asım Bezirci'ye göre İkinci Yeni, şiirden anlamı kovalayan, hiçbir şey söylemeyen, çağına ve toplumuna uzak bir şiir türüdür (Bezirci 1996). Muzaffer İlhan Erdost için İkinci Yeni, çağın değişen koşullarını kavrayan ve şiirin üstlendiği yeni misyonu önceden görebilen, olanakları zorlayan bir tavrın şiiridir. Yani şiiri özgür kılabilmek için onu anlamsıza kadar özgürleştirebilmeyi planlayan bir sözcük şiiri olarak adlandırılmalıdır (Erdost 1997). Attilâ İlhan

içinse İkinci Yeni daha günahkâr ve kirli bir misyona sahiptir. Menderes diktasının buyurduğu doğrultuda şiir yazan ve böylelikle kitlelerin şiirden kopmasına neden olan bir şiir türüdür. Şiire imgeyi yeniden kazandırılmaya derken, imgeyi özünden soyutlayarak karşı devrimci bir çizgiye düşen ve 27 Mayıs hareketinin özgürlük ortamıyla birlikte varlık nedeni ortadan kalkan ve yok olan, dağınık ve tutarsız bir şiir pratiğidir (İlhan 1996).

Asım Bezirci, 70'li yılların ortalarında çıkardığı *İkinci Yeni Olayı* isimli kitabında bu şiiri uzun uzun tanımlıyor ve hangi noktalardan karşı çıktığını anlatıyor. Sade anlatıma yüz vermemek, halktan uzaklaşmak, us ve anlamı şiirden kovmak, konu anlatan şiir yazmamak ve aydın azınlığa seslenmek (9). İkinci Yeni şiiri gelenekle bağlarını koparmıştır, gerçeküstücülükten etkilenmiştir, ideolojik bağlanmaya karşıdır; ülke sorunları onların gündeminde değildir, bu şiirde biçim kaygısı içerik kaygısından daha ağır basar (10). Ayrıca seçkinci, halktan ve politik ortamdan uzak, içerik açısından devrimci olmayan bir şiir türüdür. İdeolojisi yoktur. Bezirci için İkinci Yeni bu başlıklar altında toplanabilecek bir tür bunalım ve yılgınlık şiiridir (97).

Bezirci, İkinci Yeni Tartışmaları boyunca nesnel yani tarafsız olmamakla suçlanmış, kendisini savunurken, "evet eleştiride, edebiyatı yargılamada bilerek yan tuttum. (...) çünkü hem eleştiri ve sanat anlayışım ile dünya görüşüm, hem de araştırma ve bulgularım bunu yapmaya götürdü beni" (Bezirci 1989 9-10) diyerek duruş noktasını kesinlemeye çalışmıştır. Evet, durduğu nokta burjuva eleştirisine karşı sosyalist eleştiridir. Bu eleştiri türü, tüm yapıtlara sınıf bilinciyle bakmaya çalışan, yüzü geleceğe dönük , halktan ve emekten yana bir eleştiridir.

Görünen o ki, İkinci Yeni'nin anlamsızlığı savunması ve bir yılgınlık şiiri olması, Bezirci için onaylanabilir değildir. Çünkü anlamsızlık kuramla, yılgınlık da kuramın işaret ettiği mücadeleyle çelişmektedir. Erdost da aynı yolda düşünüyor olacak ki, şiiri anlamsıza kadar özgürleştirmekten yana olduğunu ancak, şiirin anlamsızlaştırılmasına karşı olduğunu savunuyor.

Erdost'a göre şiir, öğreten ve vaaz veren bir kürsü değildir ama bir eğitim aracıdır (51). Bu "eğitim aracı" olma durumu Erdost'un yazılarında yeterince açıklanamasa bile, onun diğer eleştirmenleri şiire vaaz veren bir kürsü olarak baktıkları eleştirisini barındırması açısından önemlidir. Bu noktadan bakıldığında Erdost'un yaklaşımını bir tür [politik] yazın tavrı olarak görmek olanaklıdır.

İkinci Yeni'yi bir arayış döneminin coşkusu olarak değerlendiren Erdost, böyle bir dönemde bazı hataların yapılmasını da kaçınılmaz görmektedir. Şiir anlamsıza kadar özgürleştirilirken, içeriğin yadsınma noktasına değin genişletilmesi bu hataların başında gelmektedir (78). Ancak Erdost, bu hatalardan kendi payına düşen bölümü değerlendirirken ilginç bir savunma izliyor 1996'da kaleme aldığı *İkinci Yeni Yazıları* isimli kitabının önsözünde, kitabın ikinci bölümünde yer alan yazılar için şöyle diyor: " 'Sonra'ya alınan yazılar ise, bilimsel sosyalizmi kavradığım ölçüde, yirmi beş-otuz yıl öncesinin ortamını ve şiirini, doğal ki o günün bilgi düzeyimi aşan bir bilgiyle değerlendirdiğim yazılardan oluşuyor" (12). Bir yazının yıllar sonrasının bilgi birikimiyle yargılanmasının gerçekten de bir haksızlık olacağı kesindir. Herhangi bir metni eleştirirken, o metnin içinde yazıldığı tarihsel ve toplumsal koşulları göz önünde tutmak gerekir. Ancak Erdost'un kendisini savunurken,

eleştiri yazıları arasındaki farkı, bilimsel sosyalizm gibi doğrudan yazınsal olmayan bir dizgeye gönderme yaparak açıklaması, politik belirleniminin boyutlarını da ortaya koymaktadır.

Erdost'un da belirttiği gibi, Attila İlhan için bu eleştiri süreci bir tür savaştan ibarettir, bunu kitabının isminden çıkarmak da olanaklı: *İkinci Yeni Savaşı* (Erdost 15). İlhan için İkinci Yeni'nin tanımı çok basittir, "Birinci Yeni (Garip) nasıl Tek Parti diktasının resmi edebiyatıysa, İkinci Yeni de aynı biçimde Menderes diktasının resmi edebiyatıdır" (İlhan 11). Bu dönem İlhan için şu anlama gelmektedir,

[B]u dönem, **Muzaffer Erdost**'un başı çekmesiyle, soyutçu, biçimci, kesinlikle **apolitique** bir şiirin **Mavi**'nin 'Birinci Yeni'yi hırpalayarak açtığı boşluğa yerleşmeye çalıştığı dönemdir. Yanılmıyorsam 1960'a –belki biraz daha sonrasına- kadar sürmüştür (Vurgular İlhan'ın). (197)

Attilâ İlhan için Birinci ve İkinci Yeni, politik iktidarların birebir etkisi altında gelişmiştir. Ona göre İkinci Yeni, Menderes'in baskı döneminde sinmiş, içe dönük, bireyci ve anlaşılmaz şiirler yazmış ve bu nedenle halkla şiir arasındaki bağları zayıflatmıştır. Menderes dönemi bitip de 27 Mayıs hareketinin özgürlükçü ortamı egemen olduğunda da sönüp gitmiş ve öncüleri tarafından bile kabul edilmemiştir. Baskı döneminde karşılarında bu şairleri bulan gençler, şiiri bu örneklerden ibaret sanmışlar, çarpık bir yazın anlayışına kapılmışlardır.

O dönemin politik evreninde şiir ve edebiyata bakış açısı konusunda Erdost'un şu sözleri aydınlatıcıdır,

Geleneksel kültürden yazılı kültüre bir ölçüde geçilmiş olmakla birlikte, yazınsal kültürden bilimsel kültüre ve özellikle sosyalist kültüre geçememiş, geçme olanağı bulamamış bizim kuşağın, 1950'li yıllarda, şiirden, devrimci ideolojiyi ve pratiği öğreneceği kanısına kilitlenmiş olduğu göz ardı edilmemeli. Bu kanışa dokunmak, ilkel toplumun totemine dokunmak gibi bir şeydi. (Erdost 13)

İkinci Yeni 'haddini aşarak' bu toteme dokunmuştur. Dönemin bütün yazınsal pratiklerinin altında bu belirlemenin gölgesini sezme olanaklı. Öyle görünüyor ki, İkinci Yeni konusunda toplumcu eleştirmenlerin tuttuğu kavga tam da buraya dayanıyordu.

Attilâ İlhan savaşını somutladığı kitabına 1945-1950 Türkiye'sinin ekonomik ve politik çözümlemesini yaparak başlıyor. Bu kitabı okumaya yeltenen birisi için bir yazın eleştirisi değil de Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi-politik tarihi üzerine bir inceleme okunacakmış izlenimi veriyor. Bezirci de İlhan gibi, ama daha örtük olarak, İkinci Yeni'nin 60'ların özgürlükçü havasıyla ters düşen bireyci, gizemci, pasifist doğasının miadını doldurduğunu savunuyor. Erdost yıllar sonra çıkardığı kitabına (belki de zorunlu olarak) darbe döneminde geçirdiği cezaevi serüveniyle başlıyor. Çünkü karşısında, kendisini Menderes diktasına karşı çıkmak yerine iktidara hoş görünecek bir şiiri savunmakla suçlayan bir meslektaşısı var.

Erdost kendisini savunurken, diğer iki eleştirmenin konuyla ilgili kitaplarının yayımlandığı tarihlere değinmeden edemiyor. Bezirci'nin kitabı 1974'de yani 12 Mart'ın hâlâ etkisini sürdürdüğü bir dönemde ve Erdost

sıkıyönetim ve asliye mahkemeleri arasında mekik dokurken; İlhan'ın kitabı ise 1983'te yani 12 Eylül'ün baskısı taze ve sıcakken basılmışlardı. İlginç olan, her iki eleştirmenin İkinci Yeni tartışmalarının üzerinden yıllar geçtikten sonra kitap yayımlamaya karar vermiş olmalarıdır. Bu bize gösteriyor ki, İkinci Yeni fiilen ömrünü doldurmuş olsa da, etkileri hiç kaybolmamış.

Ece Ayhan'ın bir şair olarak kendisini olgunlaştırdığı dönemin, Türkiye'deki edebiyat ve şiir ortamının algılanmasına ilişkin politik söylemin egemenliği altında gerçekleşen bir dönem olduğu dikkat çekmektedir. Ece Ayhan'ın tarihsel ve kültürel süreçlere ilişkin geliştirdiği görüşleri, dönemin egemen edebiyat algısına karşı bir tepki olarak okumak olanaklıdır. Bu tepkinin nasıl biçimlendiğini incelemek için Ece Ayhan şiirini besleyen ancak şiir dışı süreçlere ilişkin geliştirdiği görüşler irdelenmelidir. Bu amaçla şairin tarih yaklaşımını değerlendirmek ve bu ilginin doğasını çözümllemek gerekmektedir.

BÖLÜM I

ECE AYHAN VE TARİH YAKLAŞIMI

Ece Ayhan'la ilgili olarak pek çok araştırmacının sorduğu bir soru vardır: Nereden kaynaklanıyor Ece Ayhan'daki bu tarih ilgisi? Enis Batur bu soruyu yanıtlama uğraşına girerken başka bir soruyla çıkıyor yola, "Dil'in genel yapısı, toplumsal kırılmalar yoluyla, tarihiçi (*transhistorique*) boyutlar da alarak *özelleşme*, giderek öz-denetime başvurma yolunu mu arıyor? (Batur 130)". Oğuz Demiralp'e göre bu ilgi, çift boyutlu bir hesaplaşmanın zorunlu uzamı ve bağlamı olarak beliriyor (Demiralp 25). Orhan Koçak ise bu soruyu, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak, "coğrafi kader"den ya da bağlamdan kaçma arzusuyla ilişkilendirerek yanıtlamaya çalışıyor (Koçak 80). Ahmet Oktay, Ece Ayhan'daki tarih ilgisinin doğrudan doğruya cumhuriyet ideolojisine karşı tavır almasıyla dolaylandığını belirtiyor (Oktay 123).

Yukarıdaki yaklaşımların tümünü birden kabul etmek olanaklı. Çünkü Ece Ayhan'ın şiiri gönderim noktaları berrak olmayan, bulanık bir şiir türüdür. Gören her göz, işiten her kulak ondan kendince bir sonuca ulaşabilir. Yine de bu sonuç, şairin kendisi tarafından kontrol altında tutulmak isteniyor gibidir. Ece Ayhan'ın şiirleri kadar düzyazıları ve söyleşilerinin de önemli olmasının nedenlerinden biri de budur.

Nereden kaynaklanıyor Ece Ayhan'daki bu tarih ilgisi? Yukarıda sayılan yaklaşımlarda olduğu gibi, son zamanlarda Ece Ayhan'a yönelik yapılan araştırmaların merkezini bu soru oluşturmaktadır. Bir kaynak arama çabasını yansıttığı sürece bu sorunun araştırmayı derinleştirmeye yönelik olumlu bir doğaya sahip olduğunu söylemek zordur. Çünkü kaynağa erişildiği varsayıldığında bu sorunun kendisi de gündemden kalkacak ve üzerine düşünmek için başkaca bir alan hazırlamayacaktır. Oysa asıl soru, Ece Ayhan'daki tarih ilgisinin nereden kaynaklandığı değil, neyle dolaylandığı biçiminde kurulmalıdır. Ayrıca bu soru, açıklayıcı olmayı öngördüğü oranda , o açıklamanın delillerini baştan karartan bir niteliği de barındırmaktadır. Bunun nedenlerinden ilki, Ece Ayhan yapıtlarında bir tarih ilgisi bulunduğunu varsaymaktır. Bu ön kabul akademik-bilimsel olarak kanıtlanmadığı sürece, bu konuda yapılacak herhangi bir araştırma daha en başından temelsiz bir niteliğe bürünecektir. Bu temelsizlik de Ece Ayhan yapıtlarındaki -eğer varsa- tarih ilgisine yönelik delilleri karartmaya yetecektir. Çünkü böyle bir araştırmanın her şeyden önce kendisine sorulacak soruların yanıtlarını barındırması gerekir. İkinci neden daha katı bir sorundan kaynaklanmaktadır: Ece Ayhan'da (ve yapıtlarında) bir tarih ilgisinin var olup olmadığını sorarken,

tarih sözcüğünden ve tarih kavramından ne anladığımızı, dahası bu kavramla ne anlatmak istediğimizi biliyor ve karşımızdaki de bizimle aynı şeyi anlıyormuş gibi davranmaktayız. Tarih kavramından ne anladığımızın çözümlemesine girişmeden yapılacak böyle bir araştırma, Ece Ayhan'da (ve yapıtlarında) -eğer varsa- tarih ilgisine yönelik delilleri karartacaktır. Tüm bir metni kat edecek olan tarih kavramının açıklanması, yukarıda değinilen birinci nedeni de öncelediğinden, ilk olarak bu kavramın bir çözümlenmesi yapılmalıdır. Sonraki aşamada, Ece Ayhan'da (ve yapıtlarında) bir tarih yaklaşımı olup olmadığı araştırılabilir.

A. Tarih Nedir?

Tarih nedir, sorusunu yanıtlayabilmek için tarihin nesnesi nedir, sorusunun yanıtını aramamız gerekir. Tarihin nesnesinin ne olduğuna ilişkin iki biçimde yanıt verilebilir. Genel anlamıyla tarihin nesnesi bugünden önce gerçekleşmiş olayların tümü ve toplamıdır. Özel anlamıyla, bugünden geçmişe doğru bakıldığında, geçmişte gerçekleşen ve görünen, kendi içlerinde değerlendirilen, nedenlerinin ortaya konduğu ve sonuçlarının derlendiği, bazı olaylar ve olgulardır. Ama hangi olaylar ve hangi olgular tarihin nesnesi olarak sayılacaktır? Dahası buna kim karar verecektir? Edward Halett Carr *Tarih Nedir* adlı kitabında 1066'daki Hastings Savaşı'nın tarihçiler tarafından ele alınışına bakarak şunları söylemektedir,

Savaşın 1066'da Hastings'de yapıldığını bilmekle ilgilenmemizin tek nedeni, tarihçilerin bunu önemli bir olgu saymalarındır.

Casear'ın o küçük çayı, Rubicon'u geçişinin bir tarih olgusu olduğuna, kendisince bir takım nedenlere dayanarak, karar veren tarihçidir; oysa, ondan önce ya da sonra milyonlarca başka insanın Rubicon'u geçişi hiç kimseyi ilgilendirmez. (16-17)

O halde tanımlama ve yetki gibi iki sorunla daha karşılaşmaktayız.

Toplumbilimin kesin yasalara dayanmadığı, ortaya atılan kuramların göreceli olduğu, zaman ve coğrafya içinde değişiklikler gösterdiği bilinen bir gerçektir. Tarih'i de bir toplumbilim alanı olarak ele aldığımızda, bu alanda kimlerin yetkili ve yetkin olduğuna bakmamız gerekir; bu da bizi kaçınılmaz olarak tarihçi kimliğine götürecektir. En geniş anlamıyla tarihçi, olayların ve olguların tarihi değerlerine karar veren ve onları bir araya toplamaya çalışan kimsedir. Ancak bir tarihçiyi bir eksperden ya da bir koleksiyoncudan ayıran şey; tarihçinin topladığı olay ve olgulara yönelik belgelerden yola çıkarak bir yargı üretmesi, bunlar arasında bir ilişkiler zinciri kurarak genellemelere gitmesi, kısacası bütün bu çalışmaları sonucunda elde ettiği bilgileri bilimsel çerçeve içinde yorumlamasıdır. Böylelikle, tarih olarak okunan her şeyin, tarihçiler tarafından seçilen olay ve olguların yorumundan başka bir şey olmadığı sonucuna varırız. Murat Belge, *Defter* dergisinin Mayıs 1975 tarihli sayısında yayımlanan "Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası" adlı makalesinde şu görüşe yer veriyor,

Örneğin, Türkiye tarihinde bir köylü ayaklanmasını veya bir Celâli isyanını inceliyoruz; kimimiz bunu feodalizme karşı bir halk ayaklanması, kimimiz bürokrasiye karşı halk ayaklanması, kimimiz, merkezî otoriteye karşı feodal (hatta "bürokratik")

ayaklanma, kimimiz de iyilikçi devlete karşı mahallî zorba ayaklanması diye yorumluyor. (Belge 5)

Görüldüğü gibi bu durumda aynı döneme ilişkin birden fazla tarih yorumu çıkar. Murat Belge'ye göre aynı tarihsel olay için bunca farklı yorum bulunması, söz konusu olayın nesnel, tarafsız verilerinden kaynaklanmamaktadır. Bunun nedeni, büyük ölçüde Türkiye'de izlenmesi istenen stratejinin, kurulması özlenen ittifakların v.b. yorumcuya dikte ettiği sonuçlardır.

Tarihçinin olay ve olguları seçişindeki bu görelilik ortamında ve bunun üzerine geliştirilen yorumların birbirinden çok farklılığı aşamasında sorulması gereken sorulardan en can alıcı olanını tarihi yaratanların kimler olduğu sorusudur. Yani tarihi yapanlar mı, yoksa yazanlar mı yaratmaktadır? Carr bu konuya şöyle değiniyor,

Bir kere, tarihin olguları bize hiçbir zaman "arı" olarak gelmezler, çünkü arı bir biçimde varolmazlar ve varolamazlar: Her zaman kayıt tutanın zihninden kırılarak yansılar. Bundan şu sonuç çıkar ki, bir tarih eserini ele alınca, ilk ilgileneceğimiz, içindeki olgular değil, onu yazan tarihçi olmalıdır. (Carr 29)

Bu yargıya bakarak yorumun, ele alınan olgulara öncel olduğunu onaylamamız gerekir. Böylelikle tarih, onu kaleme alan kişinin tarihsel, toplumsal ve ideolojik yapısının dışavurumu olarak görünür. Bu anlamda tarihyazımı ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Elbette sözü edilen sorunlar, herhangi bir savaşın hangi yılda gerçekleştiği üzerine değildir. Çünkü eldeki belgelerin verdiği ya da belirli çalışmalarla elde edilen bazı

veriler, suyun 100°C'de kaynaması kadar kesin olabilirler. Asıl sorun belirli bir yılda yapılan, belirli bir savaşın hangi nedenlere dayandığı, hangi sonuçları doğurduğu ve bugün için bunların ne anlam taşıdığı üzerine gerçekleştirilen yorumlardır. İlhan Tekeli *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek* adlı yapıtında tarihyazımı üzerine iki aşamalı bir yöntem benimsediğini kaydediyor,

Bizim yazdığımız kitapları, iki bölümden oluşuyor diye düşünmek doğru olur. Birinci bölümde ilgilenilen olgunun olabildiğince tarafsız bir yeniden kurulması yapılıyor (...), kanımızca bu kısım esas olarak tarihi oluşturmuyor, tarihe düzenli bir malzeme sağlıyor. Kitapların ikinci bölümü ise birinci bölümde yeniden kurulan olgulara dayanılarak ele alınan sorunsal içinde ileri sürülen tezlerin, varsayımların sınanmasına ayrılıyor. Bizim anlayışımıza göre esas tarihi bu kesim oluşturuyor. (Tekeli 51)

Görülüyor ki, Tekeli için yalnızca olguların sağlamlasının yapıldığı ikinci bölüm değil, olguların aktarıldığı birinci bölüm de oldukça sorunludur. Olguların "olabildiğince tarafsız bir yeniden kurulması"nın yapılması bize Tekeli'nin iki çekincesini bildiriyor; birincisi, olguları anarken istenirse de taraflı olunabilir, ikincisi ise, olgular hiçbir zaman kendi halleriyle değil; ancak yeniden kurularak varolabilirler.

O halde tarihçinin, geçmişte gerçekleşen olaylar ve ortaya çıkan olgulardan bazılarını seçerek ve onları kendi altyapısı doğrultusunda yorumlayarak bir anlatı yarattığını savlayabiliriz. Ortaya çıkan bu anlatının diğer tarihçiler tarafından benimsenmesi ya da eleştirilmesi, yani bir tarihçiler

cemaati tarafından dikkate alınmış olmasıyla da artık onun bir tarih metni olduğu kabul edilebilir.

Buradan yola çıkarak tarih nedir sorusunu, bu metin boyunca hangi anlamda kullanacağına ilişkin olarak yanıtlayabiliriz: Tarih, geçmişte gerçekleşen olayların ve ortaya çıkan olguların sonradan, belirli bir tarihsel, toplumsal ve ideolojik altyapısı bulunan bir kişi tarafından seçilerek yorumlanması sonucu oluşturulan bir anlatıdır.

B. Ece Ayhan ve Tarih

Bir önceki bölümün amacı, Ece Ayhan'da (ve yapıtlarında) ki -eğer varsa- tarih ilgisini araştırırken kullanılan tarih sözcüğünden ne anlaşıldığını açıklığa kavuşturmaktır. O halde, Ece Ayhan'ın tarihle ilgisini kurarken hep bu anlatı nosyonu üzerinden hareket edilecektir.

Şiirlerinde tarihsel konulara değinmiş, tarihi bir fon olarak seçmiş ve kullanmış pek çok şairimiz bulunsa da tarih konusunda düşünceler üreten çok fazla şairimiz yoktur. Bu anlamda şiir ve tarih ilişkisi bizim için, Osmanlı-Türk şiirinin tarihi ya da şiirde tarihsel konuların nasıl işlendiğiyle sınırlı kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ele alınan konu çerçevesinde bu sınırlılık tehlikesine düşmemek için Ece Ayhan şiirlerine içkin bir tarih anlayışının olup olmadığını araştırmak gerekir. Ancak Ece Ayhan şiirlerinin kendine özgü koşulları (özgün bir dile yaslanmış olmaları, kendini kolay ele vermeyen doğaları, vb.) bu araştırmayı sadece şiirlerle kısıtlı kalmaktan alıkoymaktadır. Orhan Koçak'ın da *Aynalı Denemeler*'le ilgili olarak *Kitap-lık* dergisinin özel

seçkisinde belirttiği gibi Ece Ayhan'ın düzyazı metinleri "şiirle düzyazı arasındaki sınırı ihlal etme[ktedir]"(119). Bu nedenle, araştırma boyunca Ayhan'ın hem şiirlerinden hem düzyazılarından hem de söyleşilerinden yararlanmak gerekecektir.

Şiir ve tarih ilişkisi üzerine düşünmeye başladığımızda, bu iki alanın zaman zaman birbirleriyle çok sıkı ilişkiler içine girdiklerini görürüz. Şiir ve tarihin bu sıkı ilişkisine araştırmacı gözünden baktığımızda iki tür yaklaşımdan söz edebiliriz. Bu iki yaklaşımı Ahmet Oktay'ın *Şair ile Kurtarıcı* adlı yapıtında yer alan "Türk Şiirinde Tarih İlgisi" (116-126) başlıklı bölümden özetleyebiliriz. Bu iki yaklaşımdan ilki, tarihi bir egzotik malzemeler deposu olarak gören romantik yaklaşım; diğeri bugünün ve geleceğin bir türden yeniden kazanılması, kurtarılması amacıyla tarihi bir derslik olarak gören modernist yaklaşımdır.

Oktay'a göre şiirimizdeki ilk önemli tarih yaklaşımının Fikret'le birlikte başladığını söylemek, yanlış olmayacaktır. Fikret'in şiirinde tarih, bir zaman dizimsel olaylar bütünü olmaktan çok, tarih felsefesi bağlamında yeniden üretilen bir olgudur. "Tarih-i kadim" şiirinde Fikret, kendi zamanının toplumsal/siyasal sorunlarının aşılması için yerel ve evrensel bir bakış açısı üretir. Anabileceğimiz başka bir isim de Abdülhak Hamid olabilir. Hamid'in eserlerinde yararlandığı tarihsel olaylar, şimdinin bilinç düzeyinin oluşmasına herhangi bir katkı sağlayacak nitelikte değildir. Öte yandan biçimsel bir değer taşırlar. Geçmişin bir bütünsel değer olarak algılanması ve şimdi için de bir varlık/yaşam alanı bulabilmesi gerektiği yaklaşımını Yahya Kemal'de buluruz. Ancak Yahya Kemal için geçmişin kapanan bir devri işaret ediyor olması onu,

karamsar bir havaya büründürür. Ona göre şiirin manevi iklimi, kapanan devirle birlikte kurumaya direnen bir hal almıştır. Oktay'ın Yahya Kemal'den aktardığı şu bölüm kapanan devir ve manevi iklimden ne anlaşılması gerektiğini anlatmaya yeterli olacaktır: "Eski Türkler'in manevi bir hayatı varken bir edebiyatı vardı. Yeni Türkler'in ancak manevi bir hayatı olursa edebiyatı olur (Oktay 119)." Görünen odur ki, Yahya Kemal, bunları yazdığı sırada Türkiye Cumhuriyeti'nin eski Türkler'in manevi iklimini yok ettiğini düşünüyor ve yeni bir manevi iklimin yaratılmasını umuyordu.

Şiir ve tarihin yan yana duruşunda anılması gereken bir başka şair de Nazım Hikmet'tir. Tarihe politik/ideolojik bir bütün olarak bakan Nazım Hikmet için Şeyh Bedrettin, bugünün halklarına mücadele yolu gösterebilecek bir kılavuzdur. Ama Nazım Hikmet'teki tarih bilinci, kahramanların ön plana çıktığı bir sahne olmaktan çok, halkın azimli mücadelesinin altını çizen bir bellektir.

Ahmet Oktay'dan yola çıkarak, şiirimizdeki tarih ilgisine yönelik kısa bir girişten sonra Ece Ayhan'ın tarih konusundaki düşüncelerine geçebiliriz. Aşağıdaki tümceler Ece Ayhan'ın Türk Edebiyatında görünen tarih ilgisini değerlendirdiği *Yalnız Kardeşçe* adlı kitabından alınmıştır.

Tarih-Şiir ilişkisine gelince; daha Şiir-Tarih ilişkisi aşamasındayız.

Düşünüyorum: İlkin ve hemen aklıma Yahya Kemal geliyor.

Daha önce Osmanlılar'da tarihe böylesine düşkün bir şair yoktur. (...) Namık Kemal'e tarihsel bir şairdir diyebilir miyiz?

Ahmet Rasim'e tarihsel bir yazardır diyebilir miyiz? (...)

Geçmişte, Anadolu Ortaçağ'ında bir tek Yunus Emre var, o da

`derviş' olduğu için ister istemez girmiştir tarihe. (...) Sonra, 1951'e dek, Nâzım Hikmet var. 1970-1975, Oktay Rifat girmiştir tarihe ve `nedense' çıkmış tarihten. Tarihe tarihi `koşuklaştırdıktan sonra' bakan Turan Oflazoğlu var; onun `iktidar' kavramını deşmesi, boyuna deşmesi ilgimi çekiyor çok...İlhan Berk gibi, Cemal Süreya gibi, Sezai Karakoç gibi tarihle `ilgilenenler' değil burada amacım. (YK 10-11)

Ayhan'ın *Yeni Defterler* adlı günlüğünde çarpıcı bir başka notla karşılaşırız.

Ayhan 3 Nisan 1975'de şöyle yazmaktadır,

Tarih ayağa kalkınca görülecek bir nesne değildir ki. Herkes gibiyken, içerisinde, içinde yaşanırken de istenirse görülebilir. Bakılmak, bakılırsa, bakılması, bakması bilinirse; bir yöntem sorunu! (italikler Ayhan'ın). (114)

Buradan anlaşıldığı üzere Ece Ayhan için tarih, uzak bir geçmiş olarak sınırlandırılmaz (ayağa kalkarak bakmak şart değildir). Ayrıca, tarihi görmek için tarihçi olmaya gerek yoktur, herkes gibiyken de görülebilir. Bunun için doğru yöneme ulaşabilmek gerekir. Doğru yöntemin ne türden bir yöntem olduğuna ilişkin henüz hiçbir verimiz yoktur. Yine de, en azından, Ece Ayhan'da bir tarih ilgisi olduğuna ilişkin küçük bir ipucu edinmiş oluyoruz.

Ece Ayhan'ın sözünü ettiği Tarih'e bakışta doğru yöntemin ne olduğunu anlayabilmek için onun tarihe bakışını belirleyen kaynaklara eğilmemiz gerekecektir. Ece Ayhan'ın İdris Küçükömer ve Şerif Mardin'e özel bir önem atfettiğini biliyoruz. Küçükömer'in *Düzenin Yabancılaşması* adlı kitabının dolaşıma girmesinin Ayhan tarafından düşünce sistemini allak bullak

edici bir gelişme olarak nitelendirildiğini biliyoruz (Ayhan ŞBAÇ 64). Aynı biçimde Şerif Mardin de onun için bu toprakların tek toplumbilimcisidir (Ayhan KBH 16).

Peki bu etkilenim Ayhan'ın yapıtlarına nasıl yansımıştır? Bunu anlamak için bu iki bilim insanının nerede durduklarını ve ele aldıkları konularda nasıl bir tutum sergilediklerini incelememiz gerekecek. Bu iki bilim insanı için de Türkiye bilim alanının marjinaleri diyebiliriz. Bu marjinalliğin kaynağını Kurtuluş Kayalı şöyle özetliyor,

Bunların [İdris Küçükömer, Şerif Mardin] temel eğilimleri hayatlarının önceki dönemlerinde, 1960'lı yılların başat siyasal anlayışlarına eleştirel bakmış olmalarıdır. Bir başka deyişle, başka bir anlayışla Türkiye'nin sorunlarına yaklaşmış olsalar da sorunları geçmiş dönemin problematiği çerçevesinde çözümlenmeye çalışmışlardır. [...] Bahsedilen yazarlarda ağırlıklı olarak tarih, kültür ve zihniyet sorunları gündeme gelmiştir. (Kayalı 1296)

Bu iki bilim insanının 60'lı yılların siyaset anlayışlarına muhalif olmaları Ece Ayhan için önemli bir veri olsa gerek. Çünkü 60'lı yılların Türkiye siyaset ortamında, yani çok hareketli ve bir o kadar da karmaşık bir dönemde hiçbir siyasal programı desteklememek iktidarla ve "yürütülen işlerlik"le arasına her zaman belli bir mesafe koyan Ayhan için bireysel duruşun ve bilimsel nesnelliliğin bir göstergesi olarak kabul ediliyor gibidir.

Konuyu biraz daha derinleştirebilmek amacıyla Ece Ayhan için çok önemli olan bu iki bilim insanının çalışmalarına ve nasıl bir yöntem benimsediklerine kısaca göz atabiliriz.

1. Ece Ayhan ve İdris Küçükömer

“Benim kendi bakışlarımda ise İdris Küçükömer; uç vermesi (bir açıdan ‘milat’) 1969’dan sonra oluşmuş Cumhuriyet düşünce dünyasında milyonlar içinde gerçekte birkaç ‘Onbirinci Kentte Oturan’ ‘Doğrucu Davut’tan biridir” (Ayhan ŞBAÇ 65). Ece Ayhan için İdris Küçükömer, bilimsel çalışmalarının yanı sıra etik açıdan da önemli bir düşünürdür. Zaten kolayca görülebileceği gibi Ayhan için etik ve bilim her zaman yan yana duran, birbirlerini zorunlu olarak içeren iki kavramdır. Ayhan’ın tarihe bakması, eğer bir yöntemeye dayanıyorsa, o yöntemin İdris Küçükömer’in yöntemiyle örtüşüp örtüşmediğini incelememiz gerekmektedir. Kurtuluş Kayalı’nın da belirttiği gibi “tarih, ağırlıklı olarak 1980’li yıllardan sonra, ama daha önceden de görmezden gelinen önemli somut örneklerle Türkiye’nin gündemine düşünce tarihi şeklinde girmiştir (Kayalı 1297)”. O halde Ayhan’ın kullandığı tarih yönteminin Küçükömer’in yapıtlarından hangi ölçüde etkilendiğini görmek daha kolay olacaktır. *Şiirin Bir Altın Çağı* adlı kitabında Ayhan, Küçükömer’in tarih ve düşünce gelişimi konularındaki önemini şöyle vurguluyor,

Orhan Veli nasıl Cumhuriyet’te “şiirin yatağını değiştirmiş”se, İdris Küçükömer de 1960’tan (daha doğrusu ‘Düzenin Yabancılaşması’ 1969’da dolaşıma girdikten sonra Cumhuriyet’te tarihin ve düşüncenin temelini altüst etmiştir. Yani allak bullak!

(Verilen'i bir çeşit ters çevirme mi? İşte daha bunu
bilemiyorum.) (Ayhan 64)

İdris Küçükömer, bir iktisatçı olarak Türkiye'deki batılılaşma hareketlerini, demokrasi mücadelesini, doğu toplumlarında sivil toplumun neden oluşamadığını ve Türkiye'nin genel olarak geri kalmışlığının kökenlerini incelemiştir.

Küçükömer'e göre, sivil toplumun en önemli bileşenlerinden biri olan birey, doğu toplumlarında kendisini var edememiştir. Tarihsel süreç içinde bunun pek çok nedeni vardır. Bunlardan en önemli olanı ve doğu toplumlarına baktığımızda karşımıza çıkan en yaygın neden, devlet iktidarının bölünmemiş olması ve bu bütünlük içinde bireyin kendisine bir varoluş alanı bulamamasıdır. Küçükömer'in *Sivil Toplum Yazıları* adlı çalışmasında da belirttiği gibi, "her türlü devlet, toplumun yaşantısından doğar, bireyleri aşar" (132); bununla beraber ayrışık iktidar sahiplerinin birbiriyle denge sistemleri üstüne kurulu Batılı bir devletle; ilke olarak bireyi içine almamış devlet farklı türlerdendir. Doğulu devletlerde iktidar, ünlü deyimle "tecezzi etmez" kısaca ayrışmaz. Bu devlet, yapısı ve tanımı gereği omnipotenttir; her şeyi bilebilir, yapabilir. Burada ulema da devletindir, profesör de devletin profesörüdür. Herkes mevcut ideolojiye biat etmeye zorlanır. Bütün ideoloji daima ortodokstur. Karşıtlığı reddeder. Yeni sentezlere karşıdır, kendisiyle olan yeniyeye evet der. Gücünü tekrarlamaktan alır. "Tekrara dayalı düşünce, gelişim ve yaşama olanağı bulamaz" (132). Tekrarın sonucunda tarihsizleşme başlar, yönelim silinmeye doğru evrilir.

Küçükömer'in *Halk Demokrası İstiyor mu?* adlı çalışmasında da değindiği gibi "bütün iktidar, toplum adına bir merkeze toplanmıştır. Şüphesiz ekonomiye ait temel kararların sahibi de kendiliğinden bu merkezî üst iktidardadır" (235-236). Ekonomik ve politik karar alma süreçlerinin tek elde toplanmasından kaynaklanan tahakkümün, istibdadın açık kapısı budur. "Hegel, Doğusal hükümdarlık arayanlarda [tek] bir kişi hürdür der; hükümdardır bu (STY 126)."

Böylelikle sivil toplum ve politik toplum arasındaki ayrışmama durumunun bir sonucu olarak bireyi devlete karşı öne çıkaran sivil toplum düşüncesi Doğu dünyasında gelişmemiştir. Sivil toplumun gelişmediği bir toplumda ise kimse yurttaş değildir.

Küçükömer'in görüşlerini rafine bir biçimde bulabileceğimiz ve Ece Ayhan için çok önemli olan *Düzenin Yabancılaşması* adlı kitabında da görülebileceği gibi, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal düzeninin kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Aykut Kansu'nun da değindiği gibi Türkiye'nin ekonomi tarihini inceleyen bir grup aydın için (Çağlar Keyder, Perry Anderson gibi) 1880'lerle 1920 sonrası arasında bir kesinti, temelli bir dönüşüm yaşanmamıştır (Kansu 1-34). Bu açıdan bakıldığında Küçükömer'in de ekonomik anlamda süreklilik tezini savunduğunu söyleyebiliriz.

Batının üstünlüğünü kabul eden ve ona karşı çıkabilmek için Batının askerî, hukuki, eğitsel v.b. kurumlarını taklit etme yoluna giden Osmanlı'da yenileşme hareketleri padişahların da isteğiydi. Ancak, Osmanlı'da sınıf ya da benzeri bir oluşumun ortaya çıkmaması nedeniyle orduda, eğitimde girişilen yenilik hareketleri, üretim güçlerinde olumlu bir gelişmeye dayanmayan,

geriye doğru yürüyen tarihî süreç içinde, ancak kötü gidişatı önlemeye çalışan, köksüz, tutarsız ıslahat hareketleri olarak kalacaktı.

Bürokratların ülke yönetimini tamamen ele geçirmesiyle birlikte batılı kurumlar, Osmanlı toplumunun çeşitli özellikleri ve üretim ilişkileri göz ardı edilerek tesis edilmeye başlanmış ve bu da bir devlet-toplum gerilimi yaratmıştır. Küçükömer bu durumu şöyle özetliyor, "Batıda devletin sınıfsal yapısı, açıkça görülebilir. Oysa, tarihi oluşum içinde sınıfsal yapısı açıkça görülemeyen bir devlette, batıcı-laik grup, ortaya çıkan anarşik ortamda, iktidara *konabilen* bürokratları (Küçükömer 11)".

Bu belirlemenin başka bir açılımını Ayhan'da da bulabiliriz,

KABAKÇI MUSTAFA, PATRONA HALİL... Osmanlı tarihinde KAZANMIŞ OLSALARDI acaba ne olurdu? III. Ahmet tahttan indirildi o kadar oysa. Sınıfsal yapısı açıkça görülmeyen ya da açıkça gösterilmeyen devlet. Bürokratlar her zaman iktidara konmuştur. (Ayhan MR 76)

Dahası bu bürokratlar, "aydın kesimini temsil eder görünseler de, halkla, hiç değilse bazı sınıflarla tamamlanan organik bir bağlantı kuramayacaklardı. Ve gerçekte çoklukla *halka karşı* düşebileceklerdi" (Küçükömer DY 11).

Öte yandan Küçükömer'e göre, "Türkiye kapitalist olmadan batılaşamaz. Ve dolayısıyla batıcıların istediği gibi laik de olamaz" (12). Kendisini batılı olmaya adanmış bir ülkenin yönetici sınıfının ulaşmaya çalıştığı sonucun en önemli nedenlerini göz ardı etmesi, yani, kapitalistleşmeyi başaramaması ve hatta bu konuda engelleyici bir rol üstlenmesi "*ekonomik gelişmeden çok, Asyatik despotluğu sağlayan bir denge biçimi*" (37) halini

almaktadır. Böylelikle batılılaşma çabaları ekonomik gelişime ve demokrasiye evrileceği yerde bir tür despotizme yöneliyordu. İşte bu belirlemedir ki, Küçükömer'in çok tartışılan sol-sağ şablonunu ortaya çıkarmıştır. Ona göre Osmanlıların son döneminden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam eden bu ikilik, sanıldığıının aksine ve tam anlamıyla ters çevrilmiş bir biçimde varlığını sürdürmekteydi.

Halkla ilişki içinde bulunan ekonomik çıkar grupları sol değerleri; halktan kopuk ve ekonomik çıkar gruplarıyla uyumsuzluk içinde olan yönetici sınıf ise sağ değerleri temsil ediyordu.

Kurtuluş Kayalı'nın sözünü ettiği, dönemin başat siyasal düşüncelerine karşı olma durumunu açıkça ortaya koyan bir tablodur bu. Prens Sabahattin'le başlayıp Demokrat Partiyle devam eden, halka ve İslâm'a yakın solcu bir akımla, Tanzimat'ta başlatılan batıcılık hareketine, Mustafa Kemal'e ve CHP'ye uzanan bürokratik, halktan kopuk, laik ve sağcı iki kutup vardır. İyimser bir okumayla bu tablonun sol ve sağ kavramlarını halka uzak olma, halka yakın olma durumuna göre konumlandığını söyleyebiliriz. Öte yandan, 1908 Devrimi'ni gerçekleştiren İttihad ve Terakki Fırkası'nı ve hilafetin kaldırılmasından başlayarak bir dizi reform gerçekleştiren bir geleneği ve onun devamını temsil eden CHP'yi sağda görmek oldukça yadırgatıcıdır. Alışlageldiği üzere CHP uzun yıllar ve bugün bile kendisini kurumsal solun tek varisi ilan etmiş ve etmektedir.

Ece Ayhan *Kolsuz Bir Hattat* adlı kitabında yer alan bir söyleşisinde şöyle der, "Tanzimat! 1839! (...) Devlet ve toplum ikiliğinin kıpırdanmaya başladığı tarihlerdir bunlar" (19). Tanzimat'la birlikte başladığı varsayılan

devlet-toplum geriliminin yaratıcıları bürokratlardır. Bunlar, hem Osmanlı devletinde hem de Cumhuriyet'te artı değerin yeniden üretime dönmesini engelleyerek bir anlamda hırsızlık yapmışlardır. Bu konuda çok katı davranmasına rağmen Ece Ayhan, *Morötesi Requiem* adlı anlatısında bu bürokratların yaptıklarının kötü niyetten değil, cehaletten kaynaklandığını düşünüyor gibidir: "Türkiye'ye bilmeden kötülük eden bürokratlar... Tercüme Odası bürokratları" (96).

Ece Ayhan *Şirin Bir Altın Çağı* adlı yapıtında Küçükömer için şöyle demektedir,

[...] İdris Küçükömer, Demirkapı ile Büyükada arasında, kendi uc'unda çok şey pahasına 'zenci kalma' konumunu seçmiştir. Ve bu topraklarda özellikle (özel olarak dahi) barındırılmayan Haklılığın İnadı'na hatta kuru inada inanır. (65-66)

Sadece bu kuru inat bile Ayhan için yeterlidir aslında, çünkü tarihe bakış yönteminin en önemli dayanaklarından birisi haklılıkta inat etmektir. İktidarın halktan uzak köşelerde kolayca el değiştirdiği bir devlet geleneğinde, büyük olaylar olarak gösterilen pek çok olay aslında akışı değiştiremeyecek türdendir ve dikkatlerin çekilmesi gereken nokta Kabakçı Mustafa ya da Patrona Halil ayaklanmaları değil, bürokratların iktidara konabilme yetenekleridir.

Bu çalışma kapsamında tarih, bir anlatı olarak değerlendirildiği için Küçükömer'in Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle ilgili olarak benimsediği yaklaşımın doğruluğu ya da yanlışlığı üzerine tartışmaya girilmemektedir. Bunun yerine bir anlatının meta-yorumunda Ayhan için

hangi noktaların önemli olduğunun altını çizmektir. Meta-yorum öbeğinden anlaşılması gereken, zaten anlatı olarak kabul ettiğimiz tarih üzerine, ondan yola çıkarak ve onun üzerine inşa edilerek gerçekleştirilen kuramsal-normatif ya da edebi-poetik üretimlerdir.

Bazı söyleşilerinde ve güncelerinde İdris Küçükömer'den sıkça söz eden Ece Ayhan'ın tarih anlayışını tamamen Küçükömer'e dayandırıldığını söylememiz oldukça zor. Kuramsal ve ideolojik bir düşünce biçimi edebiyat alanında temsil edilecekse, edebiyatın kendine özgü jargonundan süzülerek incelmek durumundadır. Bununla birlikte, Ece Ayhan'ın edebiyatın özgül jargonu içinde kendisine benzersiz bir söylem ürettiğini düşünecek olursak; şiirlerinde beliren tarih anlayışının herhangi bir bilim insanının anlayışına indirgenemeyeceğini de kabul etmek zorunda kalırız.

Ayhan'ın şiirsel serüvenini belirleyen etkenlerin başında gelen tarih olgusuna yaklaşımındaki 'doğru yöntem'in ne olduğunu araştırırken, Şerif Mardin'in meta-yorumlarından da yararlanmamız gerekecek. Daha önce de belirtildiği gibi, dönemin egemen çözümlene tarzlarına yanaşmamasıyla marjinal bir konuma sahip olan Mardin, Ece Ayhan tarafından önemsenen ve sık sık alıntılanan bir bilim insanıdır.

2. Ece Ayhan ve Şerif Mardin

Evet, [varsa] bütün düşünce tarihimiz bir 'memurlar kavgası' olarak geçmiştir. *Şerif Mardin'in – bir tek sosyal bilimci odur bence, bu topraklarda- 'Jön Türklerin Siyasi Fikirleri'* kitabını

okurken bu gerçeği, bir kez daha görmüştüm. (Ayhan ŞBAÇ
128)

Ece Ayhan tarafından tek sosyal bilimci olarak adlandırılan Şerif Mardin gerçekten de Türkiye toplum bilimi açısından özgün bir konuma sahiptir. Genel olarak modernizasyon süreci içinde dinin işlevi ve özel olarak Türk modernleşmesi süreci içinde İslâm'ın işlevi konusunda ürettiği kuramsal bakış açısı Kemalist aydınlarca yadırganmış, öte yandan İslâm'a karşı geliştirdiği serin kanlı yaklaşım da İslâmcı çevreler tarafından soğuk karşılanmıştır. Böylelikle akademik çalışmalarında herhangi bir 'otorite'nin desteği olmadan, salt kendi bakış açısını yansıtmış ender bilim insanlarından biridir. Mardin'e Ayhan tarafından atfedilen önemin nedenlerinden birisi de Mardin'in pozitivist Batı düşüncesinin Türkiye'de egemen görüşle birleşerek biçimlendirdiği "kabul edilmiş" eğilim ve yöneme kapılmayışı, toplumsal değişim dinamiklerini genel geçer kalıplara sokmayışıdır. Bu belirleme Ayhan'daki en yalın ifadesini şu sözlerde bulur,

(...) Ben aslında şair filan değilim. Yanlış meslekte uğraşıyorum. Ben etikçiyim. İnsana yaklaşma denemeleri bakımından şiiir bana yetmiyor. Benim kaynaklarımın geliştiği yer şiiir değil. Şiiirden gelmiyorum ben. Araç olarak kullanıyorum. Yanlış mesleği seçmişim. Şerif Mardin gibi, İsmail Beşikçi gibi, İdris Küçükömer gibi bir bilim adamı olmayı çok isterdim. Çok zor olduğunu biliyorum ama. (Ayhan ŞBAÇ 149)

Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908 (1996) ve *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (1996) adlı yapıtlarında Mardin, bugün de geçerliliğini

açık ya da örtük görebildiğimiz siyasî akımların temellerini ve Osmanlı dünya görüşünün modern Batılı görünümüle hangi ölçüde bütünleştiğini incelemektedir. Ayhan'ın da bugüne bakışını biçimlendiren ve tarih algısını temellendirdiği dönem Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleridir.

Mardin'in ana saptamalarından biri, Yeni Osmanlılar hareketinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'ne dek uzanan siyasî kanonun, geleneksel İslamî düşünceyle bağdaşmasını zorlaştıran en önemli etkenin, aydınlanma felsefesinin lâik doktrinlerinden çok sözü edilen tarihsel süreçte yaşanan siyasî çekişmeler olduğudur. İdris Küçükömer benzer bir yargıya ekonomi kavramlarını kullanarak ulaşmıştı: Bürokratlar üretimden gelen artı değeri yeniden üretime yansıtamadıkları için, yani kapitalist gelişmeyi gerçekleştiremedikleri için toplumda açlık ve sefalet artmış ve bunun sonucunda da bürokratlarla halkın arasına bir gerilim girmişti. Mardin, toplumbilimsel bir bakış açısıyla Küçükömer'in "halk" olarak adlandırdığı ve belirsiz bıraktığı zümreyi geleneksel İslamî bakış açısına sahip olanlar olarak koymakta ve *Bediüzzaman Said Nursi Olayı* (1995) adlı incelemesinde de bu grubu "modernleşme yanlısı seçkinlerin safına katılmayan" yoksul kesimler olarak belirlemektedir.

"Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler" adlı makalesinde Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik çerçevesinde şöyle der Mardin, "Analiz etmeye çalıştığım düşünce yapısını doğuran ideolojinin, Osmanlı bürokrasisinin, yani Osmanlı'nın *d'état* versiyonunu geliştiren yönetici elitin ortaya koyduğu siyasal reçete olduğu kanısındayım (55)". Mardin'in analiz etmeye çalıştığı olgu, Türkiye'deki toplumbilimcilerin topluma

bakışlarını etkileyen, Osmanlıdan tevarüs ettikleri bir kavrayıştır. Böylelikle ideoloji de işin içine girmiş olmaktadır. İdeolojinin kendisini var etme mücadelesinin hegemonik sonuçlar doğurmasının kaçınılmaz olduğunu varsayan Mardin, bu toplumda gerçekleşen hegemonik ilişkileri çözümlenmeye çalışır.

Son zamanlarda yapılan araştırmalara göre, hegemonyacı sınıf-toplum ilişkileri aslında üç "iletişim ilmeği"nden oluşuyorsa benziyor: Birinci ilmek devlet aygıtıdır, ikincisi kültürel kurumlardır, üçüncüsü de, bir söylem olarak dil, benliğin kaynakları, kimlik işaretleri ve zımni anlayışlardan oluşarak diğer iki ilmeğin altında kendilerine özgü bir yapılaşma gücü olan karmaşık bir şemadır. Ben birinci ilmeğin sabit kaldığı, ikinci ilmeğin yabancı bir kültürden alındığı ve üçüncü düzeyin eksik olduğu bir durumda olup bitenleri inceliyorum. Bu üçüncü ilmeğin olağanüstü geniş yelpazesi, müthiş karmaşıklığı ve gerçek "hegemonya"sı, çağdaş semiyotik ve iletişim araştırmalarıyla "yeni" düşünsel ve toplumsal tarihten gelmektedir. (56)

Böylelikle Türkiye toplumbilimcilerinin açmazı da ortaya çıkmış olmaktadır. Üçüncü ilmek olarak adlandırılan düzey son çözümlemede sivil toplumu yaratan koşullar olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında sivil toplumun yokluğu çağdaş semiyotik ve iletişim araştırmalarından süzülerek düşünsel ve toplumsal tarihimizin köksüz bir biçimde yorumlanmasına neden olmuştur. Mardin'e göre,

[Egemen toplum bilimsel] yaklaşımlar, toplumsal analizin "makro" boyutuna yönelik seçici bir ilgi olarak nitelendirilebilir; böyle bir bakış ayrıca tahakküm, iktidar ve zorlamanın getirdiği kısıtlamaları başlangıç döneminin bir özelliği sayar. (56-57)

Mardin'in eleştiri noktası bir anlamda toplumbilimcilerimizin tarihimize atfettikleri bir zorunluluklar dönemini varsaymalarıdır. Bu zorunluluklar dönemi hem geçmişi hem de bugünü anlamakta sıkıntı yarattığı gibi, anlamamızı kolaylaştıracak "mikro" ilişkileri de görmezden gelmektedir.

Mardin şöyle devam etmektedir,

Dolayısıyla üzerinde durduğum düşünürler kimlik süreçlerini, dinin kurumsal olmayan temelini ve toplumsal süreçlere "renk" katan kişisel tarihleri bağımsız içerikten yoksun, boş ve yüzeysel olaylar sayıp göz ardı ederler. Bu özelliklerin bir çoğunu bireysel işler olarak sınıflandırır ve 'iş'in başlı başına bir toplumsal analiz kategorisi olduğuna dair modern görüşleri atarlar. (57)

Şerif Mardin'in Türkiye toplumbilimcilerinin tavırları üzerine geliştirdiği düşünceleri Fuat Keyman'ın *Doğu Batı* dergisinin 16. sayısında yayımlanan "Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak" (9-29) adlı çalışmasından da izleyebiliriz. Keyman'a göre Mardin'in geliştirdiği söylem modernite tartışmaları içinde önemli bir yere sahiptir ve Türk modernleşmesinin bazı açmazlarına saplanmadan, özgün bir bakış açısı üretebilmiştir. Çünkü Mardin'in bakış açısı "bugünün doğası" üzerine yoğunlaşırken modernizasyon paradigmasının içinden değil, onun dışından ama modernitenin içinden beslenmektedir. Keyman için Mardin'in içinden

beslendiği modernite bir felsefi bağlam olarak, geçmişin yeniden kuruluşuna ve bugünün çözümlenmesine olanak sağlamaktadır.

Moderniteyi çözümlmek, anlamak ve sorgulamak, bugünü anlamaktır; ama 'tarihsizleştirilmiş bugünü' değil, tarihsel bağlamı içinde bugünü anlamak, toplumsal kuramı ve 'toplumsal olanı modernite tarihi içinde yeniden-çözümlmek ve yeniden kurmaktır'. (10-11)

'Bugünün tarihsizleştirilmesi'nden anlaşılması gereken, zorunluluklar dönemi paradigması içinden konuşan ve mikro ilişkilerin varlığını hiçe sayan toplumbilimcilerin ürettiği yargıların doğasıdır. Bu toplumbilimciler politik ve ideolojik olarak birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar -Kemalistler, lâikler, Marksizan bilim adamları (Mardin 54)-, çözümlmelerinde aynı paradigma etrafında birleşirler."Türkiye'nin modernleşme sürecinin sorgulanmasında temel gönderim-noktaları olan üç kuramsal-normatif söylem de, aralarındaki farklılıklara rağmen, modernizasyon paradigması içinden hareket etmektedirler (Keyman 11)". Bu kuramsal-normatif söylemler, siyasal modernizasyon söylemi, ekonomik modernizasyon söylemi ve kimlik söylemi olarak adlandırılabilir. Bu söylemler, modernizasyon sürecinin tarihi okumada kullandığı sistemsellik ve süreklilik tezini kullanmaktadır. Bu anlamda, modernleşme ya ulus-devlet tarihine, ya bağımlı kapitalizmin gelişme aşamalarına, ya da otoriter bir zihniyetin sürekliliğine indirgenmektedir (Keyman 12).

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurumları , ulus olma halinden kaynaklanan "yeni bir onur anlayışı", pozitivizm ve rasyonalizm temelinde

tanımlanmış "bilim anlayışı", devlete/topluma verdikleri hizmetler ekseninden tanımlanmış "halk" anlayışı ve hem siyasal, hem de etik özne olarak devlet anlayışıdır. Buradaki halk anlayışı devletçi bir zihniyetin ürünü olduğundan düşünen, değiştiren bireylerden oluşan bir toplum değil, dönüştürülmesi, denetlenmesi ve eğitilmesi gereken bir nesneyi işaret etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki süreklilik merkez anlayışında ve merkez –çevre çatışmasındadır, kırılma ise bu ilişkinin "ulus-devlet" ekseninde yaşanmasıdır. Bu kırılmaya rağmen halk kültürüyle aydın kültürü arasındaki gerilim varlığını korumuştur. Mardin, *Din ve İdeoloji* adlı çalışmasında bu konuya şöyle değinmektedir,

"Şerif Hulusi'nin belirttiği gibi, halkla alakalanan yazarlarımız bile halkla alakalandıkları zaman onun cehaletini göstermeye çalışmışlardır. Cumhuriyet bu 'köhne' kültürel kalıpları cahil halktan söküp atacak olan kurtarıcı olarak gösteriliyordu. Daha sonra, 1950 ve 1960'larda, bazı yazarların hakiki anlamda halka dönük bir edebiyat aramalarının nedeni bu ayrılıktır. 'Medeniyet' arama salt seçkinler katında yürütülen bir faaliyet olmuştur.

(146)

İdris Küçükömer ve Şerif Mardin'in Cumhuriyet dönemine ilişkin çözümlerinde köklerini Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden alan tarihsel temellendirmelerle karşılaşmaktayız. Küçükömer için bürokrat/toplum; Mardin için elit/halk arasında kökleşen bir uçurum öngörülmektedir. Her iki bilim insanı da değindiğimiz yapıtlarında baskıcı ve otoriter bir merkezin çevreyi sindirdiğini, çevreyi anlamaya yönelik

çalışmalara belli nedenler yüzünden gidilmediğini ve bu nedenle de toplumsal uzlaşmanın hâlâ gerçekteşmekten uzak bir düş olduğunu ima ediyor ve araştırmaları ışığında çözümler önerileri üretmeye çalışıyorlar. Bu iki yaklaşımın da ortak bir bakış açısı olduğunu söylemek olanaklı. Merkez karşısında konumlanmış olan çevre hem Küçükömer hem de Mardin tarafından bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu bütünlük anlayışı toplumu oluşturan farklı sınıfsal yapıları gözden kaçırmaktadır. Toplum sınıfsal bir çelişkiler yumağı olarak tanımlamaktan çok fonksiyonel bir bütün olarak ele almaları, kaçınılmaz olarak, Kemâlizm'in halkçılık ilkesiyle örtüşmektedir. "Sınıfsız , imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle" olarak tanımlanan Türkiye toplumu için "öteki"nden söz ederken yalnızca geleneksel İslamî kimliğe vurgu yapmak özellikle son on yıllarda gerçekteşen toplumsal/etnik huzursuzlukların önemli bir bölümünü yok saymak anlamına gelmektedir. Ancak konumuzla ilgili olarak Küçükömer ve Mardin'in yaklaşımları bize önemli ipuçları vermektedir. Her iki yaklaşımda da gördüğümüz süreklilik tezinin, baskıcı merkez savının, sivil toplum yokluğunun ve mikro tarihlerin görmezden gelinmesinin Ece Ayhan şiirlerine etkide bulunup bulunmadığını inceleme olanağımız doğmaktadır.

B. Ece Ayhan ve İktidar Sarısı

Ece Ayhan için tarih nasıl bir anlam taşıyor sorusu şairin kendisine de yöneltilmiştir. İlhan Berk, Ece Ayhan ile yaptığı yazışmaların birinde "tarihi sarışınların yazmış olması"nın ne anlama geldiğini sormaktadır Ayhan'a. Ece Ayhan tarafından *Yalnız Kardeşçe* adlı kitapta toplanan söyleşi ve

mektuplardan birinde yöneltilen bu soruya Ece Ayhan'ın verdiği yanıt çok nettir:

Bir de 'karaşınlar'a soralım bakalım bu soruyu; onlar buna be diyebilecekler? '*Evet, sarışınlar yazmıştır tarihi!* Hem de karaşınlar üzerine, karaşınlara değgin!' Söylenmeyen, söylenilmeyen bir başat renk vardır tüm tarihte; 'iktidar sarısı'. (YK 25)

Yine aynı kitaptaki söyleşilerin birinde Sedat Ergin, Ece Ayhan'a tarihe bakışını ve tarih-şiiir ilişkisini nasıl değerlendirdiğini sormuştur. "Tarihe bakışım? Ancak tarihtir ki yeniden yeniden yazılabilir (7)". Tarihin yeniden yeniden yazılması, yukarıda ele alınan tarih nedir konusunu bir kez daha gündeme taşıyor. Tarih değişmez bir gerçeklik değil de bir anlatı olarak kavramsallaştırılmadığı sürece, onun yeniden yazılması söz konusu olamaz. "Sayıya gelmez çok boyutu var tarihin; verevine, yatay ve dikey ve bir dolu değişik değişik düzlemler, bileşkeler ve ortalamalar... (7)". Öyle görünüyor ki Ece Ayhan için tarihi bir bütün olarak algılayabilmek olanaklı değildir. Tarihin sayısız boyutu vardır ve her bir boyut birbiriyle sayısız kereler birleşmekte, kesişmektedir. O halde böyle bir tarihi kucaklayabilmek, onu anlamlandırabilmek olanaksızdır. Böylelikle gerçek nedir sorusu da gündemden kalkmış oluyor. Oysa Ece Ayhan bu sözlerini şöyle sürdürmektedir: "El kitaplarından okuyorsunuz tarihi tarihleri; 'muhtasar' ve 'nezih' kılıyorsunuz; olup bitenlerin belkemiği olan şeyleri de önemsiz ayrıntı sayıp atlıyorsunuz atlatıyorsunuz (7)". Tarihte olup bitenlerin bir belkemiğine sahip olduğunu; ama tarihi yazarlar tarafından bunların önemsiz sayılarak göz ardı edildiğini öğreniyoruz. Burada Şerif Mardin'in görüşlerini hatırlamakta

yarar var, Mardin için kimi düşünürler toplumsal olayların en önemli dinamiklerini “boş ve yüzeysel olaylar sayıp göz ardı ederler (Mardin Modern Türk Sosyal Bilimleri 57).” Bu noktada Ece Ayhan, Mardin’in görüşlerini paylaşıyor gibidir. Ama Mardin’in kılavuzluğunda Ece Ayhan’ın görüşlerini yorumlamaya katlığımızda bile ortada hâlâ bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Sayısız boyuta sahip olan tarih, belkemiğini oluşturan önemli olaylara sahipse tarihin yeniden yeniden yazılması gerekli midir? Ece Ayhan’ın söyleşilerinde bu sorunun yanıtını araştırmak gerekiyor. Bununla birlikte başka sorular da sorulabilir Ece Ayhan’a: Tarihin belkemiğini oluşturan önemli olaylar nelerdir, ya da bu olaylara önem atfederken kullanılan ölçütler hangileridir?

Tarihin “muhtasar” ve “nezih” kılınması, yani kısaltılması ve seçkinleştirilmesi, bugün tarih olarak okuduğumuz anlatının gerçekleri yansıtmadığını gösteriyor. Yine Ayhan’ın deyimiyle bu tarih yazılırken “bir masal kurulmuş (Ayhan YK 8)”tur. Öyleyse bugünü anlamlandırabilecek gerçek tarih, yazılırken dışarıda bırakılan olaylardan oluşmaktadır. Tarihi “muhtasar” ve “nezih” kılarak yazan “sarışın” tarihçilere karşı “karaşınların” yazdığı, yazacağı bir tarihi ön plana çıkarmaktadır Ayhan; çünkü “İşimiz, bütün derdimiz ‘gerçek’e ‘gerçekler’e yaklaşabilecek bir bireşim bulmak değil midir? Evet, dar ve geniş anlamıyla bireşim! (9)”. Böylelikle Ece Ayhan için tarihe bakıştaki gerekli yöntemin ne olduğuna ilişkin önemli bir veri daha ediniyoruz. Bu yöntem, sarışın tarihçilerce yazılmış bir tarihi yedeklerine alan egemenlerin tez’i, 1970’li yıllarda sesini iyice duyuran İslamcı muhalifler (9) ve devlet karşısında ezilen *öteki*’lerin antitez’i ve bu iki öncülde yola çıkarak tarihi yeniden yazacak olan karaşınların sentez’i. Bu yargıyı güçlendiren

başka bir değiniyi de Ece Ayhan'ın Milliyet Sanat Dergisi'nin 1973 yılında yayımlanan 22. sayısındaki Türk Şiiri'nin durumunu değerlendiren kısa yazısında buluyoruz: "Eski günlerde şiirin hayatı devlet denilen büyükçe bir kuşun gölgesinde geçerdi. Şimdilerdeyse bir altın kuşun sırtında uçar. Kuşun eski adı cedel, yeni adı eyitişim, yani diyalektiktir (3)." 1973 ve 1984 yıllarında Ece Ayhan, iki ayrı soruyu yanıtlarken eyitişim ve bireşim (sentez)'den söz etmektedir. O halde Ece Ayhan'ın tarih anlayışında eyitişimsel bir yöntem angaje olduğunu söylemek aykırı olmayacaktır. Ancak bu noktada şairin *Ludingirra* dergisinin ilk sayısını kapsayan Ece Ayhan sayısında dergi tarafından hazırlanan sorulara verdiği yanıtlar bizi yeniden içinden çıkılmaz bir soruna sürüklüyor. "Ölümsüz tek şey olan Diyalektik'in dışında, bireşim sentez denilen lakerda da saçma sapan bir şeydir aslında. Yeni bir şey üretememenin, kendini ve şiir toplumunu aldatmanın kurnaz adıdır (29)." Daha önce işinin gücünün gerçek'e yaklaşabilmek adına bir bireşim (sentez) üretmek olduğunu söyleyen Ece Ayhan, 1997 yılında diyalektik konusunda ısrar ederken, bireşimin bir palavra daha doğrusu bir aldatmaca olduğunu söylüyor. Oysa gerek Hegelci anlamda olsun gerek Marksçı anlamda olsun diyalektik ve bireşimin birbirinden ayrılabilir kavramlar olduğunu söylemek olanaksızdır. Belki de, Ece Ayhan'ın burada sözünü ettiği bireşim, devlet uygulamalarıyla da gündeme gelen ve doğu-batı sentezi olarak adlandırılan ve bilimsel anlamda bir sentez olmaktan çok bir tür kolaj çalışmasından öteye gitmeyen uygulamalar olarak ele alınmalıdır.

Ece Ayhan'ın tarihe bakıştaki yönteminin diyalektik düşünce sistemine angaje olduğu yargısından hareketle Enis Batur'un *Tahta Troya* adlı

çalışmasında ele aldığı bir konuyu yeniden tartışmak önemli olabilir. Enis Batur, *Ortodoksluklar*'da yararlanılan 3 kaynak metnin (Protopop Avvakum-*Hayatım*, İbnülemin Mahmut Kemal-*Musikî Sözlüğü*, Metin And-*Bizans Tiyatrosu*) ilk bakışta birbirleriyle hiçbir ilgisi olmadığından söz ediyor,

Bu üç kitabı bir arada okumak için gözle görülür bir neden bulunabilir mi? Bu kitaplardan Ece Ayhan'ın derlediği tümceler ya da öğeler, hangi amaçla aynı metni kurma yolunda kullanılabilirler? Derlenen parçaların ortak yönleri nedir, ya da başka bir deyişle: Bu öğeler hangi ölçütlerle seçiliyor ve bağlamlarından kopartılıp başka bir bağlama yerleştiriliyorlar?
(152)

Enis Batur'un sorduğu soruları tüm bir Tahta Troya anlatısı içinde ele alırsak, yanıtı ulaşmak olanaklı görünmemektedir. Ancak bu soruları kendi bağlamından alarak başka bir metne başka bir bağlama yerleştirerek sonuca ulaşabiliriz. Ece Ayhan için tarih önemli bir anlam taşıyorsa ve bu anlama ulaşmak için tarihe belirli bir yöntemle yaklaşmak gerekiyorsa; Batur'un sorularını bu belirli yöntemle birlikte yeniden sormak anlamlı olacaktır. Vardığımız noktada Ece Ayhan'ın tarihe bakışının diyalektik yöntemden beslendiğini çıkarabiliyoruz. O halde bu üç kaynak metni bu çerçevede değerlendirerek bazı sonuçlara ulaşabiliriz. Bu 3 kitabın yazarlarının konum ve anlayışlarının Anadolu coğrafyasının, belki daha da önemlisi İstanbul'un dününü (İbnülemin Mahmut Kemal-Osmanlı) bugününü (Metin And-Cumhuriyet), dün ve bugünü dikine kat eden toplumsal biçimini (Avakkum-etnik köken) yansıtan örnekler olduğu söylenebilir. Bu çıkarım doğruysa Ece

Ayhan'ın Ortodoksluklar metnini belirli bir amaca göre ve belirli bir yöntemle ördüğünü söyleyebiliriz.

BÖLÜM II

ELEŞTİRMENLERİN GÖZÜYLE ECE AYHAN VE TARİH

Ece Ayhan'ın şiirlerini incelemeye başlamadan önce, bazı eleştirmenlerin Ece Ayhan şiirlerini incelerken tarihle ilgisini nasıl değerlendirdiklerini irdelemekte yarar var. Ece Ayhan şiiri, eleştirmenler ve okuyucular için her zaman bir bilmece olarak kalmıştır. 70'li yılların sonlarına kadar onun şiiriyle ya çok fazla ilgilenilmemiş ya da kapalı doğası, masalsi havası içine hapsedilerek değerlendirilmiştir. Çok az sayıda eleştirel yapıt, bugün Ece Ayhan şiiri konusunda sahip olduğumuz çözümlene anahtarlarını sunmuştur bize. Bu az sayıdaki yapıt arasından bir seçme yaparak 4 tanesine değinebiliriz. Bunlardan biri Orhan Koçak'ın, *Ludingirra* dergisinin 1. sayısında yayımlanan "Ece Ayhan'ın Şiirinde Dil ve Bağlam" adlı makalesidir.

Koçak'a göre Ece Ayhan şiirlerinin tarihle ilişkilendirilmeye başlanması görece yenidir. Çünkü Ayhan'ın tarihle ciddi olarak ilgilenmeye başlaması onun edebiyat yaşamında ancak 70'li yılların ortalarına denk düşer. Bunun

şairlerine yansımaysa *Zambaklı Padişah* ve *Çok Eski Adıyladır* adlı kitaplarında gerçekleşmiştir. Koçak bu yargısını Ayhan'ın günlüklerine ve söyleşilerine dayandırır. Ona göre şairin güncelerinde yer alan 2 nisan 1975 tarihli notu, onun tarihle bilinçli bir ilişkiye girdiğinin göstergesidir: "Tarih ayağa kalkınca görülebilecek bir nesne değildir". Koçak, bunun gibi başka örneklere de yer veriyor. Ece Ayhan'ın 1992'deki bir yazısında, "Evet, gerçekten, eğer şair şairse, yarısı tarihtir! Yani şiir ve tarih, bu uslu ve halim selim Anadolu'da iç içedirler!" dediğini belirterek bu yazıların onun tarihe ilgisinin çok sonraları başladığının bir kanıtı olduğunu ileri sürüyor. Bunu destekleyecek bir başka alıntıyı da şairin bir düzyazı şiirinden yapıyor :

Şimdi, bugünlerde de, kentimize bir köçek gönderilmiştir: geleneksel sanatlar. Mollaların lakırdısıdır (...) Dangalaklar kafalarının kayıtlarını yanık saraylara yaptırmaya alışmışlardır. Kırkıktan sonra böyle bir kök aramaya kalkışılar, meyan kökü, hazırlayın! Ben de geliyorum.

Koçak'a göre bu dönemde tarihle uğraşma ya da hesaplaşma yoktur. Tarihin atılacak bir yük olarak tanımlandığı modernist bir tavır egemendir. Oysa Koçak'ın bu alıntıyı yaptığı "Ölümün Arkasından Konuşmak" (*Yort Savul* 37-41) adlı düzyazı şiirde 1970 yılında Ayhan şunları da söylüyor:

Bilirsiniz ya da bilmezsiniz, öz çocuklarını boğduğu için herhalde, görkemli olduğu söylenen geçmiş, hele bir imparatorluksa, (...) yanına bir ibrik, bir seccade, bir Muhammediye almasına göz yumulan bir kalebent olarak hisarlara kapatılmış olsa bile,

cumhuriyetlerin, kendisinden sonraki tarihsel ulamların,
basamakların, süreçlerin peşini bırakmaz. (Ayhan Yort Savul 37)

Buradan da anlaşılıyor ki, konu Osmanlı-Cumhuriyet bağlamında, eskinin diriltilmesi ve yeninin kurulması ekseninde ele alınmaktadır. Yani, Ayhan'ın Tarih değerlendirmesinin kılışal görünümüne ilişkin savlardır, bunlar.

Alıntıya devam edelim:

(...) Siyasal komşular, toplumsal arkadaşlar ve üretim ilişkileri değişmedi mi yoksa hiç? Haziranda vuruluncaya tutuklanıncaya işkence edilinceye kadar, gece vardiyalarında çalışmıyorlar mıydı onlar?

Biz dragomanların cumhuriyetinden de öte, bir yetkinliğe doğru, temelin getireceği düzayak tertemiz çivit avadanlıklı bir cumhuriyete çalışırken, her delikanlı cumhuriyet yaşıtı kızlarla çağdaşı arkadaşlarıyla meşrebine göre düşüp kalkacaktır, gerekirse kılıç kında yakalanacaktır.(38)

Ece Ayhan'ın karşı çıktığı ve Koçak'ın da belirttiği gibi "atılması gereken yük olarak tarih", değişen üretim süreçleri ve o süreçlerle birlikte değişen etik değerlerin yeniden kurulmasıyla örtüşemeyen, ona ayak uyduramayan tarihsel, kültürel nüvelerdir. Burada geçmişin eleştirisi kadar varolan Cumhuriyet'e karşı bir duruş da sezilmektedir. "Görkemli geçmiş öz çocuklarını boğdururken", özlenen (ama henüz varolmayan) cumhuriyet "kılıç kında yakalanacak" kadar hafif meşrep olabilmelidir. "Gece vardiyalarında çalışan ve haziranlarda meydanlara inen"lerin cumhuriyetidir, sözü edilen. "Dragomanların cumhuriyetiyle çivit avadanlıklı cumhuriyet" arasındaki ayrımı

da aklımızın bir köşesinde tutarak, "atılması gereken yük" olarak kurgulanan tarih kimlerin tarihidir sorusunun yanıtını şu tümcelerde bulabiliriz,

Halkın, bütün imparatorluk boyunca, yüzyıllar dokuduğu özelliklerinden başlıcası, devletten hoşlanmaması, binlerce mezraya kaçmasıdır.

İnsanların hukukunda baba oğlu reddedebiliyorsa, oğul da babayı reddedecektir.

Sorun eskidir efendiler, yeni hiç değildir. Ömer Lütfü Barkan filân okunduktan sonra başlamamıştır. Asıl Tanzimat'ın ilanından bu yana kalem efendileri arasında tartışılır olmuştur.

Bu topraklarda, Çatalhöyük'den, başkent Sirkeci'ye kadar, iyi sanat, çağdaş sanatlar, biçimi değişir özü değişmez bir ilke gereğince, bütün geçmiş değerlere, değerse, gizli

göndermelerini, onlardan açık alıntılarını zaten yapıyordur. (39)

Tanzimat'ın kalem efendilerinin yazdığı, tartıştığı bir tarihten söz ediliyor. Yani efendilerin tarihinden, oysa öte yandan halk kendi tarihini açık ya da gizliden yaptığı göndermelerle zaten yazmaktadır. O halde Ece Ayhan'ın atılması gereken bir yük olarak taşıdığı, taşıtılan tarih bütün bir tarih değil, belli tarihsel süreçlerde ortaya çıkan ve halka rağmen yazılan bir tarihtir. Peki Ece Ayhan, kendi konumunu nasıl belirlemektedir:

Evet, açıl Doğu açıl! Doğu açılsın, Doğu açılacak elbette. Ama yeni bir Akdenizli der ki, hem yeni aynaya, hem yeni divanilere, Doğuya fazla giden, coğrafya yüzünden, batıya düşer.

İster Hacivat'ın ister Karagöz'ün olsun, ölü bir altyapıya dayandığı için, birbirinin tersi olmaktan öte, bir anlamı, karşıtların çatışması olmayan bu düşünceler, topraklarda, halkın arasında, bir halife, bir oğul bırakmayacaktır, bırakmıyor. Halk kendi sürecini kendi yaratmak üzere ırmak ağzlarında toplanmaya başlamıştır, deltalarda yatıyor çoluk çocuk. Irmakların tersine akıtıldığı gün ayaklar baş olacak, başlar ayak.

(41)

Yeni bir Akdenizli olarak konuşmaktadır Ece Ayhan. Diyalektik bir sürece girmeyen köhneleşmiş düşüncelere sırtını dönerek. Halktan umudu vardır. Deltalarda çoluk çocuk biriken, toplanan halktan.

Burada yeniden Koçak'a dönersek, bütün metni okuduktan sonra, bu dönemde Ece Ayhan'da tarihle uğraşma veya hesaplaşma olmadığını söyleyebilir miyiz? Geçmişin egemen yorumunun reddiyesi, halkın göndermeleriyle sağlanan sürekliliğe sahip çıkılması, 'çivit avadanlıklı' bir cumhuriyet özlemi, bu özlemin yaratıcıları olarak gördüğü delta boylarında toplanan halk ve bir gün ırmakların tersine akıtılacağına olan inanç. Tüm bunlar ciddi bir tarih kurgusunu gerektirmektedir. Tarihle hesaplaşmanın bir başka boyutu da Ece Ayhan şiirlerindeki önemli bir belirleyen olan intihar olgusudur. 1982'de İlhan Berk'e bir mektubunda şöyle yazıyor Ayhan, "O güne dek (1839) sözlüklerde bulunmayan 'intihar sözcüğü' yürürlüğe girer; daha önce Osmanlıların hiçbir sözlüğünde bu sözcüğü arama, bulamazsın, yok! (YK 24)."

Ece Ayhan şiirinde tarih sorunsalını yarı politik bir süzgeçten geçirdikten sonra onun poetikasında bu sorunsalın nasıl belirlendiğine göz atmakta yarar var.

Yukarda anılan kaynaklardan biri Edip Cansever'in 1967 yılında *Papirüs* dergisinde yayımlanan "Ecegilleri Okumak" adlı yazısıdır. Cansever bu yazısında önemli bir noktaya değinerek Ece Ayhan şiirinin kilit noktasının dil olduğunu söyler. Herhangi bir sonuca varabilmek için öncelikle bu dil engelini aşmamız gerektiğini belirtir. Aslında bunun için elimizde bir sözlüğümüz de vardır, bu sözlük Ayhan'ın diğer şiirleridir. Ama kendisine sürgün, adresi olmayan bir yaratık olarak. Ece Ayhan şiirlerini tarihle ilişkilendiren ve bugün için de geçerli görünen ilk saptamayı Cansever yapmıştır. Bu şiirdeki tarih tutkusunun altını çizdikten sonra, şöyle der Cansever,

[A]ma romantiklere özgü bir kaçış, geri dönüş niteliğine bürünmez ondaki tarih tutkusu. Çünkü imgeleri, betimleme tutkusunu, amaç çizgisini içe ulaştıran, içle kaynaştıran öge sadece dil değil, dilin hareketi, plâstik bükülgenliğidir. Eşyanın kullanımını kolayca tersine çevirmekten kaçınmaz. (5)

Cansever'e göre Ece Ayhan'ın dille bu derece oynamayı sevmesinin nedeni, yaşamadığı çağların, hattâ yaşarken bile yaşamadığı bir çağın, o hiç yazılmamış duygular tarihini ele geçirmektir. Bu sav şöyle genişletilebilir: Bizans ve Tanzimat yaşamadığı çağdır, dragomanların cumhuriyet'i yaşamak istemediği bir çağdır. Bizans'ta Ortodokslarla, Tanzimat'ta Kantocu Peruzlar'la ele geçirdiği anahtarı kullanarak o geçmiş duygular tarihinin öznel dilini yakalamak, kilidini aralamak ister.

1967'de Cansever Ece Ayhan'ın tarih ilgisinden söz edebiliyorsa, Koçak'ın savında bir sorun var demektir: henüz şairinde ve şiirlerinde belirmeyen bir durumu, tarihle ciddi bir ilişkiye girme durumunu bir başka şair eleştirel olarak koymaktadır. Eğer Koçak haklıysa ortaya anakronik bir durum çıkmaktadır. Nesnesinden önce gelen eleştiri gibi.

Buradan bir başka kaynağa, Enis Batur'un *Tahta Troya*'sına dönelim. Enis Batur, *Tahta Troya* (1981) isimli yapıtında bu konuya ilişkin şu saptamada bulunuyor:

[Ece Ayhan Şiirinin] 'Kınar Hanım'ın Denizleri'nden başlayarak üç betik boyunca yerleştiği yörünge *dışta bırakılanlar*'inkidir. Tanzimat dönemi tiyatrosu (kapanmış bir dönem), Pera (tarihe karışmış bir isim), ermeni tarihi (gizlenmiş bir tarih), Yahudi ulusu (sürgün bir kitle). (135)

Yörünge dışta bırakılanlar olunca Ece Ayhan, iktidarın kuşandığı bir dışta bırakma söylemini benimseyerek, onu yeniden üretmek yerine, dışta bırakılanların sesini aramaktadır. Böyle olunca da, Batur'un deyimiyle dil, ister istemez "piç"leşecektir. Çünkü dışta bırakılanların tek tek tarihine, öykülerine baktığımızda, sürgün edilmiş, görmezden gelinmiş, yaşamış oldukları bile unutulan insanlarla karşılaşırız. Yok sayılan bir dirimin baba erkine dayanan iktidar söylemindeki karşılığı "piç"liktir. Ece Ayhan'ın "vardır ama ayrıca bir bölüm sıkıntılıların kirli tarihsel yüklerini taşımayan sözcükler (...) Sözcüklerim atalarını da taşısın istemiyorum" sözlerini böyle anlayabiliriz. Çünkü şöyle devam ediyor: "Bir köşeye sıkışsın ama bütün bir çirkin toplumun hiçbir kirini taşısın istemiyorum kısaca (Ayhan YK 95)". Modernizmle dolaylı olarak da

romantik bir tavrı olmadığını belirttiğimiz şairin, çirkin dünyanın izlerini taşımayan sözcüklerinin salt güzelliklerden oluştuğunu düşünmek olanaklı değildir elbette. Pantolonu sıyrılıp şamdana oturtulan çocuklar, bir sakallıyla kılıç kında yakalanan öğrenciler, tek konuşulur yüzün sakal, bıyık bırakan bacak araları olması... işte bunlardır Ece Ayhan için atalarını taşımayan sözcükler. Bunlardır; çünkü iktidarın yok sayarak, damgalayarak gösterdiği şiddetin, karşı söylemde aynı oranda çıplak bir şiddetle, ancak iktidarı hedef alan, çırılçıplak bir şiddetle karşılaşması gerekir.

Batur, yaratılan bu öznel dilin boyutlarını, gizlenme tutkusunun kaynaklandığı cinsellikten, tarihsel tabakalara kadar çizmeye çalışırken, Oğuz Demiralp yaratılan bu öznel dilin gerekçelerini soruşturmuştur. Demiralp, "Yaklaşık Olarak Ece Ayhan Şiiri" adlı makalesinde bu şiirin poetikasını dört belirleyende yarattığını söylüyor. Kişisel ve toplumsal düzlemde bir hesaplaşma ve bu hesaplaşmanın uzamı olarak tarih ve coğrafya. Bu dört belirleyenin Ece Ayhan'ın şiirine cinsellik ve siyaset olarak yansıdığını söyleyebiliriz. Kişisel hesaplaşma, bir yönüyle özgeçmişle yapılan bir söyleşi, bir yönüyle de cinsel edimin giderek gizlenme eğilimine elvermesidir. Toplumsal hesaplaşma, Ece Ayhan'ın akbaba olarak gördüğü 'her yakın zulmün küçük hisseli uzak ortağı' (Demiralp 14) okurun ait olduğu orta sınıf kentliler grubuna ve iktidar sahiplerine yönelttiği acımasız hattâ gaddarca eleştirilerin bir toplamıdır. Bu hesaplaşmanın uzamı olarak tarih, iktidar sahiplerinin yazdığı ve yaşattığı bir tarih olmakla birlikte, orta sınıf kentli profilinin sessiz kalarak onayladığı, iğdiş edici bir tarihtir. Bakılırsa, konu alınan tüm isimler Ayvazovski, Kantocu Peruz, Fikret Mualla gibi, hal ve gidişi

sıfır olan ya da devlet ve tabiat derslerinde sınıfta bırakılan insanlardır. İkinci uzam olarak coğrafya belki de Ece Ayhan'ın en umutlu, en ışıklı yüzüdür. Bu coğrafya Akdeniz yarıçaplıdır. Léon Blum, Gesualdo de Venosa gibi isimleri saymazsak, şiirlerinin diğer kahramanları ve şiirinde sözü edilen yerler hep Doğu'dan daha doğrusu Ortadoğu'dan yerlerdir. "Çivit avadanlıklı düz ayak cumhuriyetlerin kurulacağı yer" ancak burası olacaktır. İlerde de değinileceği gibi, "korsan gemilerinin yanaştığı limanlar" buralarıdır. "Unuttun beni mavisinden yelkenlilerin beklendiği kıyılar" buralarıdır. Karınca tacirlerinin, Babil kulelerinin, raspop kafalı, karafaki rakılı, Akneri Vank Manastırları'nın mekânı hep bu topraklardır. Yani onun şiirini dolduran ne varsa bu mekânda nefes alıp vermektedir. O halde özlenen cumhuriyetin mekânı da burası olmalıdır. Başkenti Sirkeci olacak bir Akdeniz Cumhuriyeti. Ama bu umutlu, ışıklı yan bir soruyla yeniden bulanıklaşır: Bu Cumhuriyet'te kimler yaşayacaktır? Sarı Cumhuriyet erkini temsil edenler yaşamayacaktır, elbette. Sessiz onaycılar, yani kentliler de yer almayacaklardır bu Cumhuriyet'te. Şairin ölü bütün dediği tarihin dışarıda bıraktıkları, zaten ölüdürler. O halde geriye bir tek şairin ben'i, Akdeniz dudaklı çocuklar ve Sirkeci'yi başkentleri ilan eden lümpenler kalmıştır geride. Çocuklar, devlet ve tabiat dersinde intihara sürüklenmiş, şairin ben'i belinde bir kılıç gibi karaduygululuk taşımakta, mor biletli, ikinci mevki yolcusu lumpenlerle de namzet yurttaşlar arasında dil sorunu belirlemektedir. Demiralp bu dil sorununu şöyle belirliyor:

Ece Ayhan'ın dili, toplumsal üretime katılmayanların, kenara itilmişlerin, lumpenlerin dilidir. Ama şair ile bu kaynak kişiler

arasındaki büyük bilinç ayrımı göz önüne alındığında, şiir
kaynaklandığı yerde de okunmayan bir şiir olur. (31)

Kentliyle doğrudan iletişim kurmayan, kaynaklandığı yerde okunmayan bu
şiirin düne ve bu güne ayrık bakışı geleceğe, yalnızca intihara
sürüklenmekten kurtulan çocuklara yüklenir. İşte bu noktada da bütün
zeminini yitirerek, kendi kendisiyle çelişen bir kök olarak kalır. Cansever'in
deyimiyle, kendi kendine sürgün, adresi olmayan bir yaratık olarak kalmaya
yazgılıdır.

BÖLÜM III

ECE AYHAN'DA TARİHSEL VE POETİK DİL

Buraya kadar Ece Ayhan şiirinde tarih olgusunun nasıl belirdiğine ve eleştirmenlerce nasıl algılandığına değinildi. Bütün bunlardan Ece Ayhan'daki tarih bilincinin gerçekten çapraşık bir sorunsal olduğunu sezmekle birlikte onun tarih anlayışının en önemli yansımasının kullandığı dil olduğunu fark ediyoruz.

Herhangi bir şiirinde yer alan, çözümlenemez gibi duran bir motifi ya da izleği, şairin herhangi bir söyleşide öylesine değiniyormuş gibi sarf ettiği bir sözcükle ayırımsamak mümkündür. Ece Ayhan okura hiç ipucu vermeden ama ara sıra uzaktan bir işaretle dikkatini çekerek şiirinin algılanış düzlemlerine müdahale etmekten kaçınmaz. Ama öyle bir müdahale ki bu, okuyucunun kendisine işaret edilen tarafa yönelebilmesi için tetikte durması, her bir sözcüğün altında, söylenmemiş tümceler araması, onları sezinlemesi gerekir.

Kınar Hanım'ın Denizleri adlı kitapta yer alan "Fayton" (190) şiiri yukarıda söylenenler için bir örnek olabilir. "Fayton", tüm bir kitabı kat eden abla figürüyle örülmüştür.

Ben ki son üç gecedir intihar etmedim hiç, bilemem
intihar karası bir faytonun ağışı göğe atlarıyla birlikte
cezayir menekşelerini seçip satın alışından olabilir mi ablamın.

Tüllere sarılı mor bir karadağ tabancasıyla bir faytonda intihar eden abla bizim için, belirsiz ve imgesel bir figürken *Çanakkale'li Melahat'a İki El Mektup* adlı kitapta yer alan düzyazı şiirlerde birden kimlik bulur. Fikriye Hanım'dan başkası değildir bu abla. Atatürk'e aşiktir ve bir süre köşkte yaşamıştır. Daha sonra memleketine gönderilmiş ve köşke gelmesi yasaklanmıştır. Fikriye Hanım, gönderildiği memleketinden kaçarak köşke gelmiş; ancak içeri alınmamıştır. Umutsuz ve trajik aşk öyküsü, nihayet Fikriye Hanım tarafından sona erdirilmiştir. "Münih'ten satın aldığı sedef kabzalı bir tabancayla Çankaya yolu üzerinde bir faytonda canına kıymıştır" (67). Yine de bu olay fazlaca yankı bulmamış, bir anlamda üstü örtülmüştür. Bu olayın bir şiire konu edilmesinin nedenlerini düşündüğümüzde, bir şair duyarlılığından söz edebiliriz; ancak söz konusu kişi Ece Ayhan olunca burada duyarlılığı aşan başka bir ereğin güdüldüğünü sezebiliyoruz. Ece Ayhan'ın ulusal önderin karşısında taraf tutmak gibi bir eğilimi vardır. Aşk acısı içinde hayatını sonlandıran kişi, Fikriye Hanım ya da isimsiz bir kadın olarak değil "ablam" olarak sunulmuştur. Bu çıkarımın hemen ardından "Fayton" şiirinin yer aldığı *Kınar hanım'ın Denizleri* (1959) ile *Çanakkaleli Melahat'a İki El Mektup* (1991) arasında' 30 yılı aşkın bir süre bulunduğu düşünülürse 'Fikriye Hanım' ve

'Abla' figürü arasındaki bağlantının gerçekliği ve güvenilirliği konusunda bazı soru işaretlerinin gündeme geldiğini kabul etmek gerekir. Ancak yine de şairin diğer kitaplarını veri kabul ettiğimiz için şair tarafından kurulan bu bağlantının doğru olduğunu savlamak durumundayız.

İntihar kararı bir faytona binmiş geçerken ablam (109).

Fikriye hanım, artık aileden biridir. Yani kaybeden ve kaybedeceği baştan belli olanların ailesinden. Görmezden gelinen trajik bir olayın, Ece Ayhan şiirinde böyle dile getiriliyor olması politik ve/veya ideolojik bir tavrın yansıması olarak okunabilir. Ancak bu tavrı sadece cumhuriyet ideolojisine karşı geliştirilmiş bir tavır olarak sunmak yetersizdir. Elimizdeki pek çok veriden anlaşılacağı gibi Ece Ayhan, Osmanlı devlet sistemine de karşıdır. Ona göre Osmanlı, "Despotluk ve Nobranlık İmparatorluğu'dur (66)." O halde bu tutumun iki başlı bir süreci izlediğini savlayabiliriz: Birincisi, Ece Ayhan için devlet, mülk ve mülkiyet eşit oranda kirli ve kanlı bir ilişkiler sisteminin sonucudur. İkincisi, Ece Ayhan için şiir, dışarıda bırakılan kümelerin sözcüsü ve doğrudan söylenememiş gerçeklerin arşiv kütüğü gibidir.

Bu ikinci savı destekleyecek bir başka olgu da Kavafis'in bir şiiriyle belirir,

İskenderiye'de bir Akha'lı yazdı bu dizeleri

Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında.

Şiirin Bir Altın Çağı adlı derlemesinde Ece Ayhan bu dizelere değinir ve Batlamyus Lathyros'un krallığının yedinci yılında Akhalıların büyük bir hezimete uğradığını söyler (253). Kavafis'in bu şiiri yazdığı tarih ise 1922 yılıdır. Yani, Türk'lerin Anadolu toprakları üzerinde hâlâ devam eden Helen

hâkimiyeti düşlerini sona erdirdikleri yıl. Ece Ayhan'ın şiirle ne türden bir ilişki kurduğunun göstergesidir bu. Önce Batlamyus'un krallığı dönemi incelenmiş, yedinci yılda alınan yenilgi bulunup çıkarılmış ve ardından Kavafis'in şiiri yazdığı yıl bu olayla karşılaştırılarak, Kurtuluş Savaşı'na geçiş yapılmıştır. Ece Ayhan bununla kalmış olsaydı iyi bir okur, iyi bir araştırmacı olarak, zekasının kıvraklığıyla bizi büyülemekle yetinecekti. Ama o elde ettiği sonucu ve o sonucun kurumsallaşmış etkilerini harmanlayarak yeniden önümüze koymaktadır. *Son Şiirler*'de, "Bir Askeri Şairin Ölümü" (1991) adlı şiirinde bu dizeler şöyle yer almıştır,

Sığırgeçidi'nde Dolmabahçe'de sivil bir Ece Ovalı yazdı bu düz
şiiri

V. Mustafa'nın padişahlığının 10. yılında aylardan mayıstı. (16)
Böylelikle aileye Kavafis de alınmıştır. V. Mustafa olarak adlandırılan Mustafa Kemâl Atatürk ve askeri şair olarak adlandırılan Fazıl Hüsnü Dağlarca da aile dışına itilmişlerdir. Dağlarca, Ece Ayhan'ın deyimiyle "şiirin müstahkem mevkisi"dir (Ayhan 15). Ama 1946'da Missouri Zırhlısı gelip de İstanbul'a yanaştığında Dağlarca "memnunuz cihandan ve hükümetten" diye başlayan bir şiir yazmış ve belki de Helenlerin yenilgisine benzeyen bu sembolik bağımsızlık yitişini, Kavafis gibi değil de padişahın kapı kulu gibi karşılamıştır.

Ece Ayhan'ın tarihle kurduğu ilişki şiir üzerinden yeniden yorumlanarak, tarihin yeniden üretilmesine el verir. Tarih, kendi özgül kavramlarıyla değil, poetik dile havale edilerek ele alınır. Çünkü,

[...] `şiirin noktalama işaretleri;' (sarışınların yazdığı) tarihin
noktalama işaretlerinden (ferman'lar, şart'lar, anayasa'lar... gibi)

daha doğru ve gerçekçidir. Zaten en ufak bir toplumsal bir değişimin bile ilk habercisi iyi ve sıkı şiir olur. Yani sivil şiirler! Kısacası, tarihteki her olgunun, aranırsa, göstergesi şiirde bulunabilir. (Ayhan Çanakkaleli Melahat'a İ.E.M 9)

Tarihi yazarlar, kendi noktalama işaretlerini, gerçekleri çarpıtmak pahasına dilediklerince değiştirebilirler; ancak sıkı şiirin herhangi bir imi değiştirilemez. Çünkü sıkı şiir, hareket ettirilemez parçalardan oluşan "bir bütün"dür. Bu nedenle "daha gerçek"tir.

Ece Ayhan'ın sık sık dile getirdiği bir başka olay da Struma Olayı'dır. Murat Yalçın'ın *Kitap-lık* dergisinin 45. sayısında şairle yaptığı söyleşiden öğrendiğimize göre bu olay, İkinci Dünya Savaşı'nda 769 yolcusuyla İstanbul'a sığınan Romanya bandıralı bir yolcu gemisi üzerinedir. Almanlar Romanya'yı işgal ettiklerinde, Romen Yahudiler bir gemiye binerek İstanbul'a gelmiş ve Türk Devleti'nden geçiş izni istemişlerdir. Niyetleri Filistin'e gitmektir. Ancak İngiliz ve Alman hükümetlerinin baskısı sonucunda gemiye, "geldiği denize iade" kuralı uygulanır. Gemi Karadeniz'e çıkar ve uzun süre bekler. Bu sırada Amerika'dan Ankara'da yaşayan bir kereste tüccarına telefon gelir, telefon edenler Mobil Petrol Şirketi'nin yetkilileridir. Hükümetle arası iyi olan bu kereste tüccarının Yahudi mülteciler için yetkililerle görüşmesi istenir. Ancak kereste tüccarı başarılı olamaz ve 1942 şubatında gemi torpillenerek batırılır. Karaya çıkmasına izin verilen hamile bir kadın dışındaki tüm mülteciler boğularak ölürlere (31). Bu olayın Ece Ayhan şiirlerinde herhangi bir göstergesi olduğunu söylemek için elimizde nesnel veriler yok; ancak yine de bazı şiirlerin bu olay üzerine yazıldığını

sezinleyebilir ya da öyle olduğunu varsayabiliriz. *Devlet ve Tabiat* adlı kitaptaki "Denizin Altındaki Bandolar" (35) ve *Zambaklı Padişah'taki* VII ile VII numaralı şiirler gibi.

Bu olayın şair tarafından önemsenmesi konumuzla başka bir açıdan örtüşüyor. Olayda sözü geçen kişi, ünlü işadamlarından Vehbi Koç'tur. Struma Olayı anısına düzenlenen özel gün için Türkiye'ye gelen Musevî cemaati Rahmi Koç'un karşılaması ya da Struma ile ilgili web sitelerinde Rahmi Koç Müzesi'ne linkler bulunması, Koç ailesinin bu olayla bir bağlantısı olduğunu gösteriyor. Ece Ayhan bu olayı anarken Koç ailesinin Yahudi dönmesi ya da işbirlikçi olduğunu ima etmektedir. Bu iddianın gerçek olup olmamasından çok, Ece Ayhan'ın konuyla ilgileniş tarzı dikkat çekicidir. Sanki apaçık ortada olan şeylerin 'sarışın tarihçiler'ce es geçilmesine dayanamıyor gibidir. Yukarıda anlatılan üç olayda da rahatsız edici bir öfkenin alttan alta işlediği görülmektedir. Bir abla devlet yokuşunda intihar etmiş; şiirin müstahkem mevkii olan şair, devletle işbirliğine girişmiş; ülkedeki azınlıklar hor görülüp sürülürken, devletle arası iyi olduğu için ve zenginliği nedeniyle bir ailenin geçmişi görmezden gelinmiştir, gelinmektedir. Bu çıkarımların doğruluğu üzerine tartışmalar yapılabilir; ancak görünen odur ki Ece Ayhan'ın tarihle ilgisini sürekli kılan, bu çıkarımların yarattığı öfkedir.

O halde, devletle Ece Ayhan'ın arasına giren bu soğukluğun ve öfkenin nedenlerini araştırmak gerekecektir. Şairin söyleşi ve düzyazılarından yola çıkarak, şiirlerini inceleyerek ruhbilimsel bir çözümleme yapmak olanaklı olabilir; ancak bu, çalışmamızın hedef ve kapsamını aşacak bir araştırmadır. Olsa olsa, şairin devletle nasıl ve ne zaman 'yaralandığı' üzerine küçük bir

inceleme yapılabilir. Ece Ayhan'ın İkinci Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale'den İstanbul'a, geldiğini biliyoruz. Henüz küçük bir çocuk olan Ece Ayhan'ın Dolmabahçe'den denize sivil (çırılçıplak) girdiğini biliyoruz. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in çocukları önlerinden geçerek sahilde bekleyen cumhurbaşkanlığı forslu yata binerken, oradaki tüm sivil çocukların onları alkışa tuttuğunu da biliyoruz.

Biz çocuklar için şerefli bir günü de hatırlıyorum:

Fotoğraflarını okul kitaplığında, çocuk dergilerinde gördüğümüz, Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in ikizleri Can ve Canan gibi, Nazım Hikmet'in her anlamıyla üzerine oturmuş cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün çocukları Ömer, Erdal ve Özden, Maçka'dan makam arabasıyla inip forsu açılmış Acar'la Heybeliada'daki tüccar amcalarına geçmişlerdi. Biz de onları öyle çırılçıplak durumda alkışlamıştık! (Ayhan Çanakkaleli Melahat'a İ.E.M 12)

Devletle ilk karşılaşma bu mudur? Belki. Ama asıl karşılaşma, sivil çocuklar denizdeyken onların elbiselerini toplayıp giden polisle gerçekleşmiş olsa gerek.

"Aklınca bizi yıldırarak denize sivil girmekten vazgeçirecek bir polis memuru bir gün bizim giysilerimizi kapmış ve Dolmabahçe Saat Kulesi'ne dek götürmüştü. Haydi aynalı kıçlarla koşuşturma!" (Ayhan Şiirin Bir Altın Çağı 247).

Şair, *Çok Eski Adıyladır* adlı kitabında yer alan 'Sivil' şiirinde bu olayı şöyle dile getiriyor,

XXXIV

SİVİL

1. İstanbul içinde vurmuşlar bir uzakyol kaptanını. Ama nasıl güzeldi
2. yeniyetmelerin denize girmeleri sivil. Aynalı, üç bayraklı kıçlar ve Dolmabahçe! (17)

Aynı yıllara denk düşen; fakat daha trajik bir karşılaşma da Sultanahmet'te Ayasofya'nın önünde olmuştur,

Birgün, Cankurtaran İlkokulu, Tabiat mı, Yurttaşlık Bilgisi mi, artık çıkaramayacağım, bir öğretmen'i Cumhuriyet çocukları olan Kubi'leri, Yavrukurtlar'ı kaplı defter, kalem ve silgileriyle bir idam uygulamasına götürmüştü! Hatta cetvel ve kalemtraş da olabilir! Ben bir şeyi hiç unutmam ya, işte bunu hiç unutmuyorum!
(Ayhan Şiirin Bir Altın Çağı 247)

Ece Ayhan'ı derinden etkilediği anlaşılan bu olaya şairin *Çok Eski Adıyladır* adlı kitabında yer alan 'Cankurtaran' şiirinde de rastlıyoruz,

XXXV

CANKURTARAN

1. Düzlüğü Azize Sofya. Üç ayaklı bir ağaçta boynu kırık bir adam; entari giyindirilmiştir.
2. Cankurtaranlı yavrular da geçiyorlar kepleri ve trampetleriyle ayazda. (16)

Cankurtaran başlığı, anlatılan olayla yarattığı gerilim içinde değerlendirildiğinde Ece Ayhan'da bulunan başka bir yaklaşımı keşfedebiliyoruz. İktidarlar, gerçekleştirdikleri tüm edimleri genel geçer bir

değer içinde genelleştirerek gerçeği çarpıtlar ve bu konularda gerekirse yalan söylemekten kaçınmazlar. Sarışın tarihçilerin devreye girdikleri yer de burasıdır. Gerçekte yaşananları değil, iktidar söyleminin yalanlarını kayda geçirirler. Gerçek acıyla söylemin kaypaklığı arasındaki bu gerilim Ayhan için zaman zaman mizah –ironi- boyutunda gösterir kendini.

İlkokul sıralarından idam izlemeye götürülen bir çocuk. Bir önceki alıntıda yer alan cetvel ve kalemtraş sözcükleri boşuna seçilmiş değildir: Biri hizaya getirmeyi, diğeri yontmayı, yontulmayı simgelemektedir. Bu olayın Ece Ayhan'da bıraktığı etki oldukça sarsıcı olmuşa benzer. Yukarıda savlananlarla bu üç olayı birleştirdiğimizde karşımıza çıkan tabloda şunlar göze çarpmaktadır, (i) çırılçıplak çocuklar karşısında forsla koruma altına alınmış, dahası bir zırha büründürülmüş, akran ama yetke sahibi çocuklar: sivilliğe övgünün sınıfsal temeli; (ii) sivilliğin otorite katında kabul görmeyişi: sivil kalınacaksa devletin karşısında ve dışında yer almak zorunluluğu; (iii) ibret-i alem ve nizam-ı alem için cumhuriyet infazlarının çocuklara izlettirilmesi: devletin karşısında ve dışında olma ilkesi gereği, kaybedecekleri daha baştan belli insanlara ne pahasına olursa olsun omuz verme istenci.

Bu sonuncu olayın devlete karşı duyulan öfke ve soğuklukla birebir ilgisi olsa gerek. *Bakışsız Bir Kedi Kara ve Ortodoksluklar*'ın İngilizceye çevrilmesi üzerine *The Nation* dergisinde bir makale yayımlayan Chris King, çevirmen Murat Nemet-Nejat'a dayanarak;

Ayhan'ın çapraz bir dille konuşmayı seçmesinin bir nedeni, resmi kültürün suskunluğa mahkum ettiği bir deneyimden, İstanbul sokaklarının eşcinsel yaşamından söz ediyor olmasıdır; *Bakışsız*

Bir Kedi Kara da genç bir İstanbul erkek fahişesinin yetişmesinin ve cinsel kimliğini açığa vuruşunun üstü örtülü öyküsüdür. (King 24)

diyor. Eğer bu noktayı göz önünde bulunduracak olursak, daha önce değinilen, devletin es geçtiği üç olayla (devlet yokuşunda bir ablanın intiharı, müstahkem mevkilerin bağımsızlığın sembolik olarak yitirilmesini alkışlamaları, zenginliğin devlet katında etnik kimliği ya da 'dragomanlığı' silmesi); şairin çocukluğunda tanık olduğu üç olay (sivilliğin yetke karşısındaki aşağılık kompleksi, devletin çıplak bırakması, çocukların infazlara tanıklık ettirilmesi) arasında ciddi bir gerilim sezilenir. Devlet kendi bakışı doğrultusunda kimi olayları göz ardı edebilmekte, görünenlerin söylenmesini polisler ve sarışın tarihçiler aracılığıyla yasaklayabilmektedir; yasaklara uymayanların halini de ibret-i alem için sergileyebilmektedir. Öte yandan, yalnızca cinsel kimliğini açığa vurabilmek için birey, *kirpiklerinin uzun kılıçlara kesilmesini, çırılçıplak soyulmayı ve gümüş şamdanlara oturtulmayı* göze almak zorundadır (italikler "Mısrayim" şiirinden alıntılanmıştır).

Oğuz Demiralp, Ece Ayhan'daki hesaplaşmanın iki düzeyde yer aldığını söylüyordu: kişisel ve toplumsal. Bu hesaplaşmanın uzamı ise tarih ve coğrafyadır (25). Ece Ayhan için kişisel hesaplaşma eşcinsellikle dolaylanarak, her ne pahasına olursa olsun, devlet ve tabiat karşısında kaybedeceği baştan belli olan tüm sivil yurttaşlarla omuz omuza olmayı gerektirmektedir. Toplumsal hesaplaşma ise, Ayasofya önünden başlayarak, kentin tüm sokaklarına oradan tüm bir coğrafyaya yayılan baskı altında tutulmanın bilincine varmakla sonuçlanmaktadır.

Onlarda da [tramvaylarda da], herhalde 'yaşamadığımız' için ne anlama geldiğini bilemediğimiz 'Asılmak tehlikeli ve yasaktır' yazardı. (Ben bu kara yazının ne anlama geldiğini, iki olayda da, 1971 (72) ve 1980 (81)'de çok iyi anlayacağım, anladım, sanırım anladım!) Yine biz, özellikle yaz aylarında, arkadaşlarla birlikte iş ya da oyun olsun diye asılırdık. İki ayrı teknikte. (Ayhan Çanakaleli Melahat'a İ.E.M 15)

Bilinç düzeyine çıkan olgu, sinmek ya da çekinmek yerine düzene karşı bir teknik, bir strateji geliştirmekle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda tarih, stratejilerin besleneceği, erk'in manevra yeteneğinin sezinlenebileceği bir hazine olmaktadır. Bununla birlikte tarih, sarışın tarihçilerin eline bırakılmayacak ve yeniden inşa edilecektir. Bu strateji, tarihin poetik kurulumu ya da poetikanın tarihsel kurulumu olarak belirlenebilir.

BÖLÜM IV

ÇOK ESKİ ADIYLADIR VE TARİH

Ece Ayhan şiirinin düzyazı ve söyleşilerle de desteklenen karanlık atmosferinin kökleri, şairin kendi gerilimli çocukluğundan beslenmekle kalmıyor, giderek Türkiye Cumhuriyeti'nin egemen anlayışının çalkantılı çocukluğunu da (Tanzimat/Meşrutiyet) kendisine kök olarak belirliyor. Böylelikle Ece Ayhan'da ve yapıtlarında dolaylı ve yüzeysel değil, zorunlu ve derin bir tarih ilgisi olduğunu görebiliyoruz.

Bu zorunlu ve derin ilginin kaynağını belirlemek bu tez çalışması bağlamında bir sonuç değil, tam tersine bir başlangıç olarak görülmelidir. Çünkü şairin bir yaranın kabuğuyla oynarcasına her fırsatta dile getirdiği bu ilgi, giderek yaranın kangrene dönüşmesine yol açmaktadır. Ece Ayhan'da daha önce incelediğimiz İdris Küçükömer ve Şerif Mardin'de bulunan önemli bir boyut eksiktir. Bu boyut, iki bilim insanının çözümledikleri ekonomik ve toplumsal ilişkilerin doğasına müdahale eden çözüm önerilerinde belirginleşmektedir. Oysa Ayhan, ürettiymiş gibi görüldüğü çözümleri de kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Çünkü Edip Cansever'in değindiği gibi Ece Ayhan şiirlerinin kendi adresine sürgün bir yaratık olması ya da şairin

tarihle kurduğu ilişkinin Őirlerine yansıyan dilindeki kendini katle y6nelik durum budur.

Ece Ayhan, tarih algısının ve tarihle Őir arasındaki sıkı ilişkinin hayata ge6tiği en 6nemli Őirlerinin *Çok Eski Adıyladır* adlı kitabında yer alan Őirler olduğunu s6yler. Daha 6nce Enis Batur'un değindiği bir konu, bizi biraz temkinli olmaya itmektedir. *Tahta Troya* adlı 6alışmasında, Ece Ayhan'ın beslendiği kaynaklar konusunda okuyucuyu ve araştırmacıyı yanılttığını ima eden Batur'a g6re araştırmaları sırasında, "Şairin kendisiyle yapılmış s6yleşilerde yararlandığını s6ylediği kimi kitaplardan hi6bir sonu6" 6ıkmamıştır (146).

Edip Cansever'in uyarısını dikkate alarak *Çok Eski Adıyladır* toplamını incelerken Şairin diğer kitaplarını, s6yleşilerini ve d6z yazılarını s6zl6k olarak kullanmamız gerekmektedir. 66nk6 Ece Ayhan Őirinin algılanması s6z konusu olduğunda en 6nemli engel dildir. Ancak bu engeli aşabilmek i6in "elimizde bir s6zl6đ6m6z de vardır, bu s6zl6k Ayhan'ın diğer Őirleridir. Ama kendisine s6rg6n, adresi olmayan bir yaratık olarak (Cansever 5)."

A. Çok Eski Adıyladır

Ece Ayhan *Çok Eski Adıyladır* kitabında yer alan Őirleri ger6ekten bu kadar 6ok 6nemliyorsa, Ece Ayhan ve tarih ilişkisi konusunda bu Őirlerin 6zerine 6zellikle gidilmesi gerekir. Bu Őirlere ge6meden 6nce bir saptama yapmak gerekiyor. 6zellikle *Çok Eski Adıyladır*'da yer alan Ece Ayhan Őiri, iki katmandan oluşmaktadır. Bu katmanlar Demiralp'in değindiği kişisel ve

toplumsal hesaplaşmadan biraz daha farklı doğalara sahiplerdir. Bu katmanlardan biri, doğrudan doğruya toplumsal ve tarihsel sorunlara y6nelerek, bir anlamda, entelekt6el g6ndem yaratma iddiasında bulunabilecek kadar ciddi ve ilk bakışta aykırı duran savlar içermektedir. XVIII numaralı 'Hakaret Beyler' (39) adlı Şiirin giriŐi ilk katmanı 6rneklemektedir.

1. Eski kaleleri zindan kılmak. Osmanoğulları,
Osmanoğulları.

Bu dize, doğrudan Osmanlı İmparatorluğu y6neticilerinin yargılama ve cezalandırma s6reçlerine ilişkin 6nemli bir sav taŐımaktadır. Bu birinci katman Şairin kendinden daha emin ve tarih karşısında daha g6çl6 olduğu bir konumu imlemektedir. Bu anlamda birinci katman i6in Şairin Şiirlerine yansıtığı "erk" katmanı diyebiliriz. İkinci katman ise, Şairin kişisel yaŐantılarından kaynaklanan, onun kırınlığını, 6fkesini ve kinini yansıtan daha 6znel çıkarımlardan oluşmaktadır. Ece Ayhan'ın sık sık dile getirdiği kendisine karşı geliŐtirildiđine inandığı "k6t6l6k dayanıŐması" bu katmana bir 6rnek olabilir. Yine *Çok Eski Adıyladır* toplamından bir 6rnek verecek olursak II numaralı 'Olamaz!' (58) Şiirini anabiliriz. Şiir, ileride de değinileceği gibi Mimar Sinan'ın S6leymaniye Camii inŐaatını nasıl tasarladığını anlatır. Son dizeler Ő6yledir:

5. 'Hammalân-ı puşt' Farsça bakıyor. Aylak bir suhte de seğirtiyor k6Őeden. Bir ger6ekliğin nasıl parçalandığını bilmeyenlere olamaz!

Hammalân-ı puşt (sırt hamalı) sözcüğü, Ömer Lütfü Barkan'ın ölümü üzerine Lütfü Güçer'in yazdığı bir gazete yazısını çağrıştırıyor*. *Yalnız Kardeşçe* adlı kitapta, Ece Ayhan'ın İlhan Berk'e yazdığı mektuplardan birinden öğrendiğimize göre bu konuda bir tartışma yaşanmış ve öyle anlaşılıyor ki, Ayhan'a karşı bir haksızlıkta bulunulmuştur (YK 25). O halde şiirlerinde yer alan bazı dizeler, şairin kendisine olan güvenini sınıdığı ve bu sınımayla birlikte karşı tavır geliştirdiği bir konumu imlemektedir. Bu anlamda ikinci katman için şairin şiirlerine yansıttığı "savunma" katmanı diyebiliriz. Bu katmanlar her bir şiirde tek başlarına yansıyabildikleri gibi, aynı şiirde yan yana da yer alabilmektedirler. Bu iki katmanın bir aradalığı, tek tek şiirler üzerine bir çözümleme geliştirilmek istendiğinde bazı soru işaretlerine yol açmakta ve maalesef bu soruların yanıtları, "savunma" katmanında yer alan imge ve göndermelerin oldukça öznel olmalarından dolayı, karanlıkta kalmaktadır.

Toplam 42 şiirden oluşan *Çok Eski Adıyladır*, Roma rakamlarıyla sondan başa doğru numaralandırılmıştır. Kitabın ilk şiiri olan "Hero ile At", 42 numaralı şiirdir; en sonda yer alan "Padişah ile Aslan" adlı şiir ise 1 numarayı taşır. Bu kitap da şairin diğer kitapları gibi belirgin konular işlemektedir. Çanakkale, Padişah, Tanzimat, Cumhuriyet, Beyoğlu gibi bazı temalar 42 şiir boyunca sürekli işlenmektedir. Ancak bu izlekleri sürerek tek tek şiirleri değerlendirmek ve oradan bir tarih kurgusu oluşturmaya çalışmak yanıltıcı olabilir. Çünkü bu 42 şiir arasında doğrudan bir bağ kurmak oldukça zordur.

* Enver Meriçli'nin 'Patlak Gözlü Manol'ü; İsmail Eren'in Cuma, Pazar, Bayram, Yortu demeden çalışır tebit ettiği Teofilos'u; benim Karanohut ve Ali Sevindik'in, araştırmacı ve daktilo olarak çalışmalara katılmış Zeliha Vidiner'in utancından Farsçasını söyleyemediği 'sırt hamalları' (Hammalan-ı puşt) ve Mübahat Kütükoğlu'nun Çingene Derviş'i; hepiniz, hepiniz. (ve) binlerce işçi kıyam edin, Ömer Lütfü Barkan'ı karşılayın... (Ayhan YK 25)

Öte yandan bu 42 şiirin toplandığı bütünden yola çıkılabilir. Kitapta yer alan şiirlerin sondan başa doğru numaralandırılması şairin şu sözleriyle belirli bir açıklık kazanıyor: "Bence geri dönerek yürünmelidir *sarı tarihte*, Tanzimat'a doğru 1839'a. Ancak belki o zaman biraz sivillige, başıbozukluğun güzelliğine, ihtiyaç toplumuna varabiliriz (Ludingirra 28)." O halde *Çok Eski Adıyladır*'da toplanan şiirler, şairin sarı tarihte yaptığı bir gezintidir ve varılan nokta (aslında yola çıkılan nokta) "Padişah ile Aslan"dır. Daha en başından anlıyoruz ki, bu kitabın bir iç mantığı vardır.

19. yüzyılda bir padişah ve bir aslanın arkadaşlığı nasıl yazılmalıdır?

'Sapsarı kesildiği belli bir vakanüvis' için bu gerçekliğin yorumu "Cesaretli padişah, zincirsiz aslan" dır. Bu yorum bugüne kadar 'işletilen yürürlük'ün de dayanak noktası olmaktadır. Tarihe baktığımızda cesaretli bir padişahla karşılaşırız. Oysa, 'tarihte karaşın düşünenler'in 'kara gözünde ve de kara gerçekte'; "*cesaretli aslandır!* padişah zincirsiz." Bu kurgu bize "Zambaklı Padişah" adlı kitapta yer alan XXXII numaralı şiiri (42) hatırlatmaktadır.

Ey gemileriyle birlikte yiten denizler

Ve Bağlı limanlardır! ki unutulmasın

Gerçeklikte, gemiler terk etmektedir fareleri. (42-43)

Her iki şiirde de bir olgunun ya da genel geçer bir anlayışın tersine çevrilmesiyle karşılaşırız. Cesaretli padişah, zincirsiz aslan yargısı; cesaretli aslan, zincirsiz padişah yargısına dönüştürülüyor. Aynı biçimde batmak üzere olan bir gemiyi ilk terk edenler farelerdir önermesi, gemilerin fareleri terk etmesine çevriliyor. Bu tersine çevirme işlemi, Ece Ayhan'ın tarihe yaklaşımının şiirlerindeki yansımasıdır. Bir anlatı olan tarih, eğer sarışın

tarihçilerce yazılmışsa, gerçeği değil; gerçeğin tersini yansıtmaktadır. O halde Ece Ayhan şiirleri sarı tarihin antitezi olarak okunmalıdır.

Bütünsel bir anlatı olan tarihin antitezinden söz ederken, bir dayanak noktasına gereksinimimiz olacaktır. *Çok Eski Adıyladır* toplamında yer alan şiirlerde tarihin anti tezi hangi kavram ya da kavramlar üzerinden meşrulaştırılmaktadır? Anti tez olarak bütünlük taşıma iddiasında bulunan bu yeni anlatının payandası nedir? Daha şiir içi bir kavramla soracak olursak *Çok Eski Adıyladır* toplamının bir matrisi var mıdır? Bu sorunun yanıtını bulabilmek için toplamda yer alan şiirlere bakmamız gerekecektir. Toplamın sondan ikinci şiiri olan "Olamaz" (2), Mimar Sinan'ın Süleymaniye'yi inşa etme sürecinin hemen öncesinden bir fragman anlatır.

3. Sinan yalnız kalmak ister esmerliğiyle. Kalfalar çekilmiş, çıraklar uzaklaşıyor. Ortada dört ve çatık kaş düşünülmektedir.

Mimar Sinan'ın çalışmaları sırasında sıkça iç dünyasına çekildiği, bir süre hiç kimseyle konuşmadığı ve geçen bu süre zarfında eserlerinin kalan kısımlarını tasarladığı onunla ilgili olan her anlatıda tekrarlanır.

4. Saatler sonra bir kapı aralanır derinden. Kavuğunu eğimiş, pabuçlarını giyerek yürür alandan. Mekteb'i ve Darüşşifa'yı da tümlemiştir.

Henüz ortada inşaat yoktur; ancak Sinan'ın zihninde camii ve çevresindeki yapılarla birlikte oluşacak olan külliye'nin tamamı bitirilmiştir. Ece Ayhan için "bu topraklarda, özellikle Doğu'da 'soyutlayarak düşünmek', 'soyutlama düşüncesi' hiç oluşmamıştır. 'Düşüncenin temel niteliği yok'tur (Ayhan YK

27). Bu nedenle olsa gerek Sinan 'esmer' kılınmış ve böylelikle karaşınlar safında yer verilmiştir. *Yalnız Kardeşçe*'de Hüseyin Tüzün'le yaptığı bir söyleşide bu şiirin gerçek ustası olarak olarak gördüğü Mimar Sinan'ın çırak ve kalfalarıyla Süleymaniye Camii'nin yapılacağı alana gidişini kurguladığını belirtir ve şöyle devam eder: "Süleymaniye Camisini bitirmiştir kafasında bütün perspektifiyle (80)". Bu kurgu Mimar Sinan'ın ayakkabılarını giyerek oradan uzaklaşmasıyla sona erer. Şairin daha önceki söyleşilerinde herhangi bir şiirinin öyküsünü anlatırken, o şiire ilişkin ip ucu olabilecek bütün verileri işaret ettiğini görüyoruz. Oysa yukarıdaki alıntıya rağmen 'Olamaz' şiirinin son dizesini aydınlatmaya ilişkin herhangi bir veriye sahip olamıyoruz. Yukarıda sözü edilen "erk" ve "savunma" katmanlarının bu şiirde bir arada yer alması bütünsel bir çözümleme olasılığını, en azından şimdilik, olanaksızlaştırıyor.

Çok Eski Adıyladır toplamında 'Olamaz!' şiiriyle akrabalık kurulabilecek bir başka şiir de XXV numaralı 'Dökülecekler' (29)idir:

XXV

DÖKÜLECEKLER!

1. Uç Doğu. Anadolu'yu anlatacaktır öğretmen. Haritayı asar.
2. Bütün sınıf korkmuştur; göller, ırmaklar dökülecekler!

Bu şiiri neredeyse olduğu gibi, Ece Ayhan-İlhan Berk yazışmalarında bulabiliyoruz. Sınıfın korktuğunu anlayan öğretmen "haritayı indiriyor hemen ve masanın üzerine yatırır boylu boyunca... Oh! Çocuklar rahatlamışlardır... Bu topraklarda özellikle Doğu'da 'soyutlayarak düşünmek', 'soyutlama düşüncesi' hiç oluşmamıştır çünkü (YK 26-27)."

Ece Ayhan'a göre, nesnel gerçeklik karşısında derinlemesine ve çok boyutlu düşünememe edimi, özellikle Doğu toplumlarına özgüdür. Bunun bir nedeni bu topraklarda matematiğe dayalı bilimlerin gelişmemesi, geliştirilmemesidir. Bütün bir imparatorluk tarihi iktidar çekişmeleri içinde geçmiş ve deyim yerindeyse, iktidar uğruna can almak; bilgi sevgisinin çok önüne geçerek insan sevgisini bile yok etmiştir. Böylelikle sistemli ve bilimsel düşünceden uzaklaştırılan halk için 'yürütülen işlerlik' tek ve biricik gerçeklik olarak algılanmaya başlamış ve bu gerçeklik karşısında soru sorma, sorgulama yeteneği gelişmemiştir. Ece Ayhan'ın sık sık yinelediği bir örnek bu konuya açıklama getirmektedir,

Osmanlıların başlangıcından beri hep aynı hikâye... Bir nakış bir kahvenin ahşap tavanına tersten işlenmiştir: Bir bilmece ya da bir bulmaca.

Müşterilerin, nargile fokurdatırken ya da kahve hüpürdetirken bulmacayı çözmek için tavana bakmaktan boyunları tutulmuştur.

Kimsenin de aklına kış cebinde bir ayna bulundurmak gelmiyor. Bin yıldır. Bilirsiniz bir ayna "ters" düzeltir. Düz olanı ters yapar. (MR 100)

Yöneticiler tarafından düşünce tembelliğine alıştıırılan halk, her gün oturduğu kahvenin tavanına işlenen bilmeceyi çözebilmek için farklı bir yol denemeyi bile düşünemez. Ayna eğretilmesi *Çok Eski Adıyladır* toplamında yer alan XXI numaralı 'Ah Minel Aşk!' şiirinde de çıkmaktadır karşımıza,

XXI

AH MİNEL AŞKI!

1. İmparatorluk, imparatorluklar kapanıyordu. Bir bilmece işlenmiştir tavana; ters, Beşiktaş ve eski yazı.
2. Kehribar marpuçlu müşteriler çözmek isterler eğilmiş eğik.
3. Aynadan gelip bakır aynaya giren bir 'ah minel aşk!' Ustası kahvenin üst katında oturuyor.

Bu şiirde düşünce ve cahillik altlı üstlü oturan iki komşu gibi düşünülmektedir. Ama cehalet o kadar kökleşmiştir ki, bin yıldır hiç kimsenin aklına üst kapının zilini çalmak gelmez. İşin daha kötü yanı üst katın sakini de alt kata inerek komşularıyla kaynaşmaz. Bir ayrıç açarak Oğuz Demiralp'in Ece Ayhan şiirinin kaynaklandığı yerde de okunmayan bir şiir olduğu saptaması hatırlanabilir.

Ece Ayhan'ın diğer yapıtları arasında dolaşarak 'Olamaz!', 'Dökülecekler' ve 'Ah Minel Aşk' adlı şiirlerin matrisini soyut düşünebilme yetisinin yokluğu olarak saptayabiliyoruz. Bir başka deyişle bu şiirlerin matrisi Ece Ayhan'ı İdris Küçükömer'e bağlayan bir yargıdır: "Somut görüntüye karşı soyut modelin akılda üretilmesi (Ayhan SŞ 16)" gelişmemiştir. Ancak bu matrisin, toplamı oluşturan diğer şiirleri de kat ettiğini söyleyemeyiz. Diğer şiirler arasında gezinirken *Çok Eski Adıyladır* toplamının bütünlüğüne aykırı gelen bir adla karşılaşıyoruz. Şairin daha önceki kitaplarında sıkça yer alan batı orijinli yer ve kişi adlarına bu toplamda rastlamıyoruz. Ancak XLI numaralı şiir 'Michael Kohlhaas' adını taşıyor.

XLI

MİCHAEL KOHLHAAS

1. Padişah Gözlü Oğlum'u açtığımda sormuşum;
"Michael Kohlhaas nasıl yazılıyor?"
2. en güzel dünyacası Kantarlık'ın bir şey konmamış.

Bu ayrıksı ad, Michael Kohlhaas, Heinrich von Kleist'in aynı adlı ünlü öyküsünün kahramanıdır. Bir şövalye tarafından iki atına el konan Kohlhaas atlarını geri alabilmek için meczupvâri bir mücadeleye girer. Mücadelesi ilerledikçe atları geri kazanmak önemini yitirmeye başlamıştır. Artık onun için önemli olan uğradığı haksızlığı ortadan kaldırmak, ilâhi adalete ulaşmaktır. Bu uğurda Almanya'yı bir yangın yerine çevirmekten bile çekinmez (Kunitz ve Colby 486-488). O halde Michael Kohlhaas adıyla somutlaşan "adalet" kavramı *Çok Eski Adıyladır* toplamı için ayrı bir anlam ifade ediyor olabilir. Toplamı bu gözle okuduğumuzda suç, yargılama, ceza gibi adaletle ilgili kavramlarla karşılaşırız:

Üç ayaklı bir ağaçta boynu kırık bir adam (XXXV Cankurtaran).

Süleymaniye **delileri** (XXXI Bir Hamam Aranıyor).

Kendi kendisinin önünde oturmaya **mahkûm** Eyüplü bin ana (XXVII Karartma).

Medrese 'gözletimevi'ndeki **sanıklar, mahkûmlar ve deliler** (XXII 'La Paix').

Zalim bir padişahın zamanı (XIX Kör Bir Çeşme).

Eski kaleleri **zindan** kılmak (XVIII Hakaret Beyler).

Kellesi alınmak üzere Mermer Denizi'nden çağrılmış ve **aptesi atılmış adam** (VIII Kapaklı Saat).

Adaletle ilgili kavramların doğrudan geçtiği şiirler dışında adalet ve iktidar ilişkisini dolaylı olarak gündeme taşıyan şiirlerde vardır. Bunların ilkinin "Padişah ile Aslan" şiiri olduğunu söyleyebiliriz. Şairin anlatı ve söyleşilerinden kolayca görebildiğimiz gibi, Osmanlı toplumu için Hanedan adaletin tek uygulayıcısı ve uygulatıcısıdır. Bu nedenle padişah, saray, liva gibi sözcüklerin geçtiği her şiiri adalet ve yargılama erkini akılda tutarak okumak olanak kazanır. Cesaretli olma hali aslana yakıştırılır çünkü zincire vurulmayan padişahın ne yapacağı belli olmaz. Tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak padişah hiçbir edimi nedeniyle hesap vermek zorunda değildir. Adaletsizliğin bir hanedan pratiği olarak kanıksandığı bir toplulukta iktidarla arkadaşlık etmek cesaret isteyen bir iştir, çünkü hiçbir rasyonel gerekçe olmadan cezalandırılma riskiyle karşı karşıyasınızdır. Bunun bir başka örneğini VIII numaralı 'Kapaklı Saat' (52) şiirinde de görebiliyoruz. Kellesi alınmak üzere getirilen insanların öldürülmesini engellemeye çalışan kimseler, kişinin genç ya da yaşlı olmasını bahane göstererek canının bağışlanmasını istediklerinde kanun uygulayıcının keyfî tepkisiyle karşılaşılır,

3. Hâlet Efendi çakmak gözlüdür. Akrebi düşmüş saatinin kapağını açmıştır.

Araya girenlere karşılığı;

"bre her zaman orta yaşlı adamı nereden bulacağız!"

olur. Burada sözü edilen olay Ahmet Mumcu'nun *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl* adlı kitabında yer alan bir anlatıdan kaynaklanmaktadır. Ece

Ayhan bu anlatıyı şöyle aktarıyor: "II. Mahmut yalnızca Mâlet Efendi'nin bir katl önerisini geri çevirmiştir, gösterdiği gerekçe de şu: 'Kallav (kavuk) başına pek yakışıyor, ben o güzel başa kıyamam' (YK 28)". Ayhan'ın alıntısından Mâlet Efendi döneminin adaletsizliğin simgesi olarak görüldüğünü öğreniyoruz. Mâlet Efendi'nin 'her zaman orta yaşlı kişiyi nereden bulacağız' sorusunun nedenini Ayhan şöyle açıklamaktadır: " 'Baş' almak temeldir, asaldır çünkü (YK 29)."

Ece Ayhan Osmanlı İmparatorluğu'nu Bizans'taki bir sülale değişimi olarak görmekle kalmayıp Cumhuriyet tarihimizin de son dönem Osmanlı entrikalarından galip çıkan bürokratlar tarafından biçimlendirildiğini düşünür. O halde padişaha ve hânedana özgü olan adaletsizlik ve keyfî yargılama cezalandırma örnekleri Cumhuriyet'te de sürüyor demektir. Cumhuriyet'te de uyuyamadığını söyleyen şairin bu konuya örnek olarak verilebilecek en uygun şiiri XL numaralı 'Görmedik' (11) şiiridir.

XL

GÖRMEDİK!

1. Avcılar gazalları öldürür Anadolu balkanlarında.
Gazal kaçır yaralanmışsa, avcı kovalar.
2. Çilli gazal bir tebeşire sığsın sözgelimi ya da bir dünya dergâhına. Avcı da dalar.
3. İki yeniyetme kara tahtayı siliyorlardır ya da çamaşırlarını çiteliyorlardır.
4. "Buraya giren bir gazal gördünüz mü?" der Şahmârdân.

5. Sınıftaki ya da avludaki gazalar; tarihten 1971 yaz ayları Çengelköy'üne geliyoruz; "hayır" derler "görmedik!"

Şiirin son dizelerini oluşturan tümce, göndermelerini açık kılar ve bizi 1971 yılının öğrenci hareketine götürür. Anadolu balkanlarında öldürülen gazallar dönemin sol görüşlü öğrencileridir. Avcılar ise hükümete bağlı çalışan resmî ya da sivil görevliler olarak çizilmektedir. Şairin diğer kitapları arasında, okurla en çok buluşan ve anlatımı diğerlerine oranla daha anlaşılabilir olan *Devlet ve Tabiat Ya da Orta İkidem Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler* toplamı genel olarak bu temanın üzerine kurulmuş ve 12 Mart dönemi uygulamalarını anlatan şiirlerle örülmüştür. 'Mazlum halk çocukları' gazal olarak betimlenmektedir. Dünya dergâhı talebeleri ise mazlumlarla dayanışma gösteren diğer halk çocuklarıdır. Dayanışma isteği, kendilerinin de gazal olmasından, yani mazlum olmalarından kaynaklanmaktadır. Şahmârâdan ise Cumhuriyet döneminin Mâlet Efendi'si, yani baş almak eylemini sürdüren görevli(ler)dir. Cumhuriyet dönemi öğrenci olayları konu ediliyor olsa da şiirin gazal ve dergâh sözcüklerini eksenine alarak ilerlemesi; Cumhuriyet'teki öğrenci hareketiyle Anadolu'daki Bektâşî ayaklanmaları arasında bir ilişki, bir süreklilik kurulduğunu göstermektedir. *Başbozuk Günceler*'de yer alan 14 Kasım 1982 tarihli nota göre "İmparatorluk çöker çökmez Cumhuriyet kurulmuştur, yine Osmanlı paşalarınca (183)." Osmanlı ve Cumhuriyet arasında, iktidar çekişmeleri ve adaletsizlik bağlamında bir süreklilik tezini savunan Ayhan için, bu adaletsizliğe karşı girişilen isyan hareketlerinde de bir süreklilik durumunun savunulduğunu söyleyebiliriz. Buradaki bir başka önemli

nokta da Ece Ayhan'ın mazlumluk'la çocukluğu birbirinden ayrılmaz, bütünleşik bir olgu olarak ele almasıdır. Ayhan'a göre "Sarı devletler çocukların üzerine basarak yükselmişlerdir hep, yeryüzünde tarih boyunca (YK 76)." Çocuk imgesinin Ece Ayhan şiirinde nasıl yer aldığı ve bu şiirlerde çocuk'un nasıl temsil edildiği daha ileride "Mısrâyim" şiiriyle birlikte ele alınacaktır.

Çok Eski Adıyladır toplamının 'Hero ile At' (9) adlı, XLII numaralı ilk (ya da son) şiiri, tıpkı 'Padişah ile Aslan' şiirinde olduğu gibi, bir insanla bir hayvan'ın ilişkisini anlatır. Birinci örnekte padişah ve bir aslanın dostluğu konu edilmiş ve bir tarih yazıcının bu olayı yansıtmaya biçimi eleştirilmişti.

XLII

HERO İLE AT

1. Sestos'da, zeytin ağaçları altında, Boğaz'ı yüzerek geçen, gece renkli bir At'la sevişir Hero
2. Sizin Topal, Akhilleus tavlmasının yıkıldığı Nâraburnu'ndan atlıyor denize; tutturabilmiş midir Akbaş'ı?
3. Abydos'da kızgın demirlerle dağlanmış, hayıtlarla kırbaçlanmış 'dere', aşağıya Ege Denizi'ne akar.
4. Dikizci rahip, Hero'yu Asya yakasına gönderir parmağıyla, genç At'ı da yanına Avrupa'ya almıştır.
5. "Ama argın sabahlar unutulmuş" dedi bir Ecebaba. "Kız burada kalsın. Tarihler iki türün de aşkalarını taşır."

'Hero ile At' şiirinin ana örgüsü Hero ile Leandros söylencesi üzerine kurulmuştur. Abydos, Miletliler tarafından Çanakkale'de kurulan çok eski bir kenttir. Boğazın Anadolu kıyısında, Nâraburnu'ndadır. Boğaz'ın buradaki genişliği sekiz yüz adımdır. Abydos'un karşısında, Gelibolu kıyısında, İsa'dan yedi yüz yıl önce, yine Miletliler'in kurduğu Sestos kenti bulunmaktadır. Hero, Afrodit'in Sestos'taki tapınağında bulunan bir rahibedir. Leandros ise Abydos'ta yaşamaktadır. Leandros Hero'yu 'Afrodit ve Adonis' bayramında görür ve ona aşık olur. Hero da Leandros'u sevmiştir. Bu aşka rağmen evlenmelerine izin verilmez. Bu nedenle, iki aşık geceleri gizlice buluşmaya başlarlar. Leandros, her gece boğazı yüzerek geçer ve sevgiliyle buluşur. Hero da her gece bir kulenin tepesine çıkar ve elinde tuttuğu meşale aleviyle, denizde yüzmekte olan Leandros'a yol gösterir. Bu buluşmalar sabaha kadar süren sevişmelerle doludur.

Fırtınalı bir gecede, Leandros yine boğazı geçmek için suya dalar. Kıyıya ulaşmak üzereyken sert esen rüzgâr Hero'nun elindeki meşaleyi söndürür. Azgın dalgalarla boğuşan Leandros, karşı kıyıda bir ışık görebilmek için son gücüne kadar yüzmeye devam eder. Bir süre sonra artık dalgalarla boğuşacak gücü kalmaz ve boğularak ölür. Leandros'un kıyıya vuran cesedini sabah olduğunda Hero bulur ve bu acıya dayanamayarak o da kendisini dalgalara atar ve hayatına son verir.

Ece Ayhan'ın şiirinde Leandros, at olmuştur. Diğer Yunan söylencelerine göre Akhilleus'un çiftliğinde bulunan atlardan birinin adının Leandros olduğunu Ece Ayhan'ın *Başlıbozuk Günceler*'inden öğreniyoruz (211). İkinci tümcede yer alan 'topal'ın Lord Byron olduğu da pek çok

kaynakta belirtilmektedir*. Byron Yunanistan'da yaşadığı dönemde Nâraburnu'ndan (Abydos) atlayarak Akbaş'a (Sestos) kadar yüzmeyi başarmıştır. Ece Ayhan şiirinde söylencenin aksine Hero da at da ölmemiş 'dikizci rahip'in marifetiyle ihbar edilmiş ve yakalanmışlardır. Padişah İle Aslan şiirinde, aralarında dostluk gelişen padişah ile aslan ve onların bu ilişkilerini saptayarak tarihe geçiren bir vakanüvis figürü vardı. Hero İle At şiirinde ise 'topal' ve rahip figürlerini saymazsak Hero, At ve onlar hakkında verilen hükme karşı çıkan Ecebaba figürü bulunmaktadır. Ecebaba, tımar karşılığı kendisine Ece Ovası verilmiş olan Yakup Ece'dir. Türbesi ovanın yukarısında Karnabeli'de bulunmaktadır (Ayhan BG 267). Ecebaba'nın Hero ile At konusunda vardığı karar; Ece Ayhan'ın tarihe bakışının bir özeti olarak görülebilir. Rahibin, Hero'yu yaşadığı topraklardan uzağa Asya tarafına sürmesi, At'ı ise yanında Avrupa yakasına götürerek toprağından koparmak istemesi; Ege'nin iki kıyısında da görülen ve bugün bile izleri taze olan zorunlu iskan ve sürgün pratiğinin bir yansımasıdır. Erk sahiplerinin kendi egemenlik alanlarında herhangi bir aykırılıkla karşılaştıklarında uygulamayı düşündükleri cezalardan birisi sürgün etme ve zorunlu iskana tâbi tutmalarıdır. Bu düşünce biçimi içinde nedenlerden çok sonuçlarla ilgilenilir ve 'kötü örnek' ibret-i âlem için cezalandırılır. Oysa Ecebaba'nın vargısı, argın sabahların unutulmamasıdır. Aşkı uğruna her gece boğazı yüzerek geçen At,

*Hero ile Leandros söylencesinin detayları, Lord Byron, Abydos ve Sestos tarihçesi için bkz.
http://www.burasicanakkale.com/extra_pages/cnk_reh/ilceler/eceabat.htm
http://www.burasicanakkale.com/extra_pages/cnk_reh/efsane.htm
http://www.burasicanakkale.com/extra_pages/cnk_reh/sablon.htm
<http://www.siir7p.com/lord-byron.htm>
<http://yitikulke.hypermart.net>
<http://www.geocities.com/Paris/LeftBank/3040>

sabah olduğunda aynı yolu yeniden kat etmiştir. Hero ile At'ın aynı yakada kalmalarında hiçbir sakınca görmemektedir; çünkü tarih bu iki türün aşkına yabancı değildir. O halde tarihteki örnekleri bu aşkı meşrû kılmaktadır. Burada Ecebaba'nın işaret ettiği tarih, saray görevlisi bir vakanüvisin kaleme aldığı tarih değildir elbette. Sarayda yazılan tarih, varolan bir aykırılığı ya görmezden gelecek ya da çarpıtarak aksettirecektir. Zincirsiz padişahı cesaretli, cesaretli aslanı zincirsiz göstermekte bir beis görmeyecektir. Rahip ve vakanüvis, aynı tarihi yazma ve yorumlama konusunda aynı kampta yer alırlar. Oysa aşk, aşk için göze alınan zorluklar ve benzeri örneklerle dolu olan tarih Ecebaba için Hero İle At'ı masum kılmaktadır.

Her yargılama süreci, kendisine meşrû bir zemin oluşturmak zorundadır. Bu meşrûiyet varlık olanağını değerler sistemi içinde bulur. Bu değerler sistemi kimi zaman dinsel, kimi zaman da ulusal öğelerle işletilir. Bu iki örnekte yer alan değerler sistemi mümin-münafık, kahraman-hain ve benzeri eksenlerde, ikili yargılarla, temsil edilir. Bunun gibi değerlerin toplumun gündelik yaşantısında yer tutabilmesi için geçmişte yaşanan örneklerin çarpıcı bir biçimde ibret verici-özendirici ya da caydırıcı-teşvik edici olması gerekir. Bu nedenle tarihe ders alınacak bir anlatı bütünü olarak bakan modernist görüş ekseninde tarih yazımı, bugünden geleceğe, geniş bir etki alanında işlevsellik kazanır. Ece Ayhan için egemenlerin erkini pekiştiren her türlü tarihsel anlatı kuşkuyla karşılanır. Çünkü 'yürütülen işlerlik' gereği iktidarlar, tarihi bir meşrûiyet zemini olarak kullanırlar. Yine Ece Ayhan'ın örneklerinden yola çıkacak olursak; Osmanlı İmparatorluğu, Bizans'taki bir sülâle değişiminden başka bir şey değildir; ancak Osmanlı, Türk ve

Müslümanlık tarihinde yepyeni bir sayfa olarak benimsetilmeye çalışılır. Gülhane Parkı'nda Tanzimat Fermanı okunurken 'kara kamu', yani halk, kahvehanelerde aznif oynamaya ara vermemesine rağmen; Ferman'ın, bir grup 'yobaz' dışında, tüm halk tarafından alkışlarla karşılandığına inandırılmak istenir. Buradaki amaç, iktidarın kendi sürekliliğini garanti altına almaya çalışmasıdır. İktidarlar bu çaba uğruna zaman zaman, bir refleks olarak, en yakınlarındaki tehlikeyle bile pazarlık yapabilirler onları içlerine alabilirler. Bu refleks, Ece Ayhan tarafından Nahit Sırrı Örik'in *Abdülhamit Düşerken* adlı romanıyla ilgili olarak şöyle saptanmaktadır,

Altan alta, içten içe, perde arkasında bir motif var; 'işlerin, derbentlerin başına biraz da biz geçelim geçmeliyiz'. (...)
Abdülhamit Düşerken romanı okunursa, suların başına eskiden oturmuş olanlarla oturmak isteyenlerin aralarındaki kavga (*memurlar kavgası* da denebilir buna), karşılıklı pazarlıklar, öncekilerin sonrakileri özümsemesi, içine alışları... görülecektir. Açık görülür, romanı okurken doğallıkla ülke, yurt, ulus laflarını atlamamız gerekiyor. (BG 172)

İktidarda olanlar ve iktidarı ele geçirmeye çalışanlar ikili değer yargılarını asıl amaçlarına bir kalkan, bir paravan olarak kullanmaktadırlar. Bunu sağlamanın en iyi yolu da tarihe müdahale etmek; olanı değil, iktidarların bekası için olması gerekeni yazdırmaktır. Yalnız Kardeşçe adlı söyleşiler kitabında şöyle diyor Ece Ayhan: "Uzak tarihçilerin yazdıklarına bile, daha ilk sayfalardan başlayarak göz atılmıştır 'tutmuş mu, tutmamış mı?' 'bakışlar biz sarışınların mı acaba?' diyedir (25)."

Yeniden *Çok eski Adıyladır* toplamına dönecek olursak, daha önce değinilen şiirlerin matrisini 'somut görüntüye karşı soyut modelin akılda üretilmemesi' olduğunu söylemiştik. Sonradan anılan şiirlerin ortak paydasının da iktidarın erki uğruna geliştirilen bir 'adaletsizlik' düzeni olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki matris, soyutlama yeteneğinin olmayışı ve adaletsizlik, birbirlerinden beslenen, birbirlerinin nedeni ve sonucu olan iki kavramdır. Adalet en geniş anlamıyla, bir toplumda, değerlerin, ilkelerin, ideallerin, erdemlerin cisimleşmiş, somutlaşmış hayata geçirilmiş olması durumudur. Gündelik yaşantıya aktarılan bu değer ve erdemlerin güvence altına alınması ve sürdürülmesi gerekir. Bu güvenceyi sağlayacak olan da toplumsal sözleşmelerle oluşturulan devlettir. Devletin bu alandaki işlevi, herkesin hak ettiği cezaya ya da ödüle kavuşmasını sağlamaktır. Adalet kavramı doğadan gözlemlenerek oluşturulan bir düşünsel edim olmaktan çok insan-insan, insan-toplum ilişkilerinden kaynaklanan bir soyutlamadır. Böylelikle adalet en yüce, nesnel ve mutlak bir değer anlatımı olarak, insan davranışını ahlâkî açıdan inceleyen ve eleştiren bir düşünce, hakka ve doğruluğa saygıyı temel alan ahlâk ilkesi, doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, uygun ve doğru uygulama biçimlerinde somutlaşır. Sözü edilen bütün bu soyut kavramların nesnel karşılıklarının oluşturulabilmesi, hayata geçirilebilmesi için öncelikle bu soyut kavramlara ulaşılmış olması; dahası bu soyut kavramlara ulaşabilmek için gerekli olan soyutlama yeteneğinin bireysel ve toplumsal bir alışkanlığa dönüşebilmesi gerekmektedir. Doğu toplumlarına baktığımızda adaletli yönetici figürü her zaman övgüyle anılan, özlenen ve özlem duyulan bir karakter olarak çizilir. Oysa bir yöneticinin, toplumsal

sözleşmeler gereği zaten adaletli olma zorunluluğu bulunmaktadır. Ece Ayhan açısından bakacak olursak Doğu toplumlarında, daha kısa bir ifadeyle Osmanlı toplumunda padişah, tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak mülk ve tebaa üzerindeki tek hâkim karakter olduğu için adalet onun vazgeçilmez bir zorunluluğu değil, ilineksel bir özelliği olarak algılanmıştır. İnsan-insan ve insan-toplum ilişkilerinin soyut düzlemde irdelenmesi ve buradan evrensel yasalara ulaşma çabası, erken İslâm düşünürlerince ele alınmışsa da sonradan geliştirilememiş ve mutlak otorite doğu toplumlarında egemen kılınmıştır. Osmanlı döneminden miras olarak alınan adaletsizlik ilkesi Cumhuriyet döneminde de sürmüş ve artık kemikleşmiştir. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen adaletsizlik neredeyse mutlakiyet dönemini aratacak niteliktedir. Çok Eski Adıyladır toplamının XIX numaralı 'Kör Bir Çeşme' şiiri bu durumun bir özetidir,

XIX

KÖR BİR ÇEŞME

1. Dervişler kendi deneyimlerinden konuşuyorlardı.
Buğday! Koruk! Boncuk! Ünleyen bir Beylik bir
kapaklanmaya görsün. Sekiz şehzade, dokuz tahtı İznik'e
kaçıran, dört düzmece... vardık V. Mustafa'ya.

2. Ve kör bir çeşmenin içinde, zalim bir padişahın
zamanında doğmadık diyedir dövündüler dervişler.

O halde adaletsizliği doğuran etmen soyut düzlemde düşünce
üretmememe, sorgulama refleksini yitirme durumudur. Bu yitirme durumu

gerçekleştğinde egemen olan adaletsizlik olgusu –iktidar sahiplerinin erklerini korumaları adına- kendi varlığını sürdürebilmek için soyutlama yeteneğinin gelişmesini sürekli engelleme işlevi kazanmaktadır. Böylece, birbirlerinin nedeni ve sonucu olan bu iki olgu, süreklilik kazanmakta birbirlerini beslemektedirler. Bu karşılıklı beslenme durumu da olgu ve olayların nesnel karşılıklarının bulunmasını engeller ve güçleştirir. Buna bir de tarih yazımının yönlendirilmesi eklendiğinde olay ve olguların birbirleriyle karşılaştırılabilirlikleri olanaksızlaşır.

Çok Eski Adıyladır toplamında bir adaletsizlik simgesi olan padişahla başlayan tarihte tersine yürüme girişimi, Ecebaba'nın sadece insanlar arası ilişkilerden kaynaklanan bir adalet sistemine bağımlı kalmayıp türler arasını bile kucaklayan muhalif bir adalet anlayışıyla sonuçlanmaktadır. "Eyitişim yasaları gereği" her şey karşıtına dönüşmüş ve ("sarı tarih"ın desteklediği) adaletsizlik, tüm evreni kucaklamaya yönelik ("karaşın"larca yazılan) yeni bir adalet anlayışını doğurmuştur. Ancak yine aynı yasalar gereği sentez, içinde karşıtını da barındırmakta karar verici yetke her iki durumda da karşımızda durmaktadır (Padişah/ Ecebaba). Sonuçta Ecebaba yaşarken tımar sahibi olan, öldükten sonra da adına bir türbe yaptırılan iktidar sahibi bir figürdür. Bu anlamda Ece Ayhan iktidarı gerçek anlamda sorgulamamaktadır. Doğu toplumlarına özgü 'adaletli yönetici' figürü alttan alta işlemeye devam etmektedir. Ece Ayhan *Kolsuz Bir Hattat*'ta şöyle diyor: "Şiirim hiçbir zaman iktidara geçmesini istemiyorum istemem ben (45)". Böyle söylerken şiirlerinin kendiliğinden bir iktidar olma potansiyelini taşıdığını da söylemiş oluyor. O halde Ece Ayhan şiirinin tarihsel arka planı iktidarın olmadığı bir yeryüzü

imgesi barındırmıyor ve iktidarsız bir evren öneremiyor. Ece Ayhan'ın çocuk imgesiyle geleceğe yansıttığı tarih anlayışının son kertede umutsuzluğa ve karamsarlığa elvermesinin bir nedeni de karşısında ve dışında olmaya çalıştığı iktidar olgusunu mutlak gerçeklik saymasından kaynaklanıyor olabilir. Bu bakış açısını koruyarak Şairin geçmişle bugün arasında kurduğu ilişkiyi geleceğe nasıl yansıttığını incelemeye çalışalım.

B. 'Mısrayîm'

Daha önce de belirtildiği gibi, Ece Ayhan şiirinde geçmiş ve bugünden geleceğe açılan boyut; ancak çocuklar aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Ayhan 1980 yılında Doğan Kemancı'yla yaptığı bir söyleşide şöyle diyor: "Benim okurlarım her zaman çocuklardır, onları düşünerek yazarım, yazacağım. Ve çocuklardan, alttan gelenlerden başkasına da güvenmiyorum, güvenmeyeceğim de... (YK 72)."

Geleceğin taşıyıcısı olan çocuk imgesinin Ece Ayhan'da nasıl biçimlendiğini ve temsil edildiğini açıklayabilmek için *Bakışsız Bir Kedi Kara* adlı kitabı kılavuz edinebiliriz. Çünkü, *Bakışsız Bir Kedi Kara*'da yer alan şiirlerin yatay eksenindeki ortak paydası çocuk'tur. Çocuk imgesi 'İplere dizili çiçekler ve çocuklar', 'Başlarını eğiyorlar yine ablalarının önünde, sabahleyin olduğu gibi', '...mor gözlü çocuk ölüsü bir pazar...' gibi pek çok dizelerde yer almakta ve hep bulunduğu sıkıntıdan kurtulmaya çalışan, bir çıkış arayan özne olarak yeniden üretilmektedir. Bu toplamda yer alan 'Mısrayîm' adlı şiir

geleceğe bakışı temsil eden çocuk imgesi hakkında önemli veriler barındırmaktadır.

MISRÂYİM

Kaçtığı bilinmeyen bir ülkesinde cinler padişahının, bir yeniyetme. Değiştirmiştir adını, saçlarını kazıtmıştır. Soğuk bir tabanca yastığının altında, uyuyabilir ancak. Bir yelek giymiştir dimi; kuşbilime çalışır, omuzunda simurğ kuşu, eskiden ötermiş.

Bir tehlikeye yaslanmıştır; uçurtma uçurur, yüzlüğü düşmüş. Yakalanır ming izleyicilere, bileği incecik. Bir kılıçla keserler kirpiklerini uzun. Kırarlar eklemelerini, pantolonunu sıyırıp gümüş bir şamdana oturturlar, ziftle boğarlar tekne, damgalarlar.

Uçsuz bucaksız kucağındadır barbar anasının, bir yeniyetme. Büyük bir alınla karşılar ölümü de, alkışlayarak karşılar; unuttun beni mavisinden bir yelkenliye binmiştir. Hamsin yelleri eser Mısrâyim'-den, kırk gün. Saçlarını uzatmıştır. Yalnızlığı sever.

Yukarda değinildiği gibi, Ece Ayhan'ın tarih kurgusunda gelecek umudunu sürdüren tek figür çocuktur. Ama bu çocuk da ancak olmayan bir ülkeye (cinler padişahının bilinmeyen ülkesine) kaçmakla arayacaktır kendi çıkışını. Vardığı yerde huzursuzluk duyacaktır, adını değiştirecek, saçlarını

kazıtacaktır. Uykuları yastığının altındaki tabancaya bağlıdır. Var olabilmek uğraşısında yine yanlış bir yol seçecek, olmayan bir kuşun (simurg) ötüşünü kaybetmiş tederisatıyla haşır neşir olacaktır. Tehlike içinde olduğu bellidir, bulunduğu yer bir uçurum kıyısı ya da savunmasız bir açıklıktır, "uçurtma uçurur ve yüzlüğü düşmüştür" betikleri bir uçurum kıyısında tutunmaya çalıştığı izlenimi vermektedir. Tehlike yakından gözlemektedir onu. Ming izleyicilere yakalanır. (Ender Erenel'in 'Bakışsız Bir Kedi Kara Sözlüğü'ne göre Ming, Ece Ayhan'ın çocukken izlediği bir filmde rol alan kötü karakterin adıdır). Bir Çin hânedanının adıdır Ming, iktidarın yeni yüzüdür. İzleyicilere yakalanmasıyla birlikte işkence sözlüğü yeniden girer devreye, kılıcın fallik bir obje olarak konumlandığını biliyoruz, cinsiyetinden söz edilmeyen çocuğun uzun kirpiklerinin bu objeyle kesilmesi eğretilme olarak bir tecavüzü imlerken gümüş şamdana oturtulmak tecavüzün bir eğretilmesi olarak belirir. Çünkü kılıç imgesinin kesinliğine rağmen, şamdan hem dik duruşu hem de mumu içine alması bakımından eril ya da dişil olarak değil, erselik bir nesne olarak konumlandırılır. Böylelikle kötülüğün, yani işkencenin geleceği yön de belirsizleşir, kötülük her yerdedir. Bu korku durumuyla umutsuzluğun körüklendiğini görürüz. Ziftle boğulma ve damgalanma çocuğun alnında leke gibi taşıyacağı umudunun görsel kalıtları olacaktır. Bu kötülüklere uğradıktan sonra artık kendisini barbarlığın kucağına bırakacaktır. Çünkü kötülüğün geldiği yer, ana kucağı kadar yakındır ona. Ölüm anlamını yitirmiş ve belki de özlenen istenen bir durum olmuştur artık. Alkışlanarak karşılanan bir kurtuluş gibi beklenmektedir artık. Umut yitmemiştir ama, terk etmiştir çocuğu. Unuttun beni mavisinden yelkenliye binışı, İsa'nın çarımıhtan babasına

seslenmesinin görüntüsüdür. Akdeniz yarıçaplı coğrafyada güneyden yani Mısır'dan hamsin yelleri eser. Hamsin, elli demektir ve elli gün süren rüzgar olarak bilinir. Ama çocuğun yelkenlerine kırk gün dolacaktır bu rüzgarlar. Umutsuzluk, göze aldığı maceranın somutlaştığı saçlarıyla da perçinleşir, uzamıştır. Belli ki çocuk bu süreçte büyümüştür; yalnızlığı sevecek kadar. Açıkça görülüyor ki şiiri baştan sona bir eksiklik, yokluk durumu kat eder. Olmayan cinlerin, olmayan padişahının olmayan ülkesiyle başlar şiir. Saçların yokluğu ve eski adın eksikliği izler bunu. Olmayan, hayali bir kuşa yönelerek uçmak dürtüsü sezdirilir, ama olmayan kuşun artık ötümlüğü de eksiktir. Uçurum kıyısında güvenden uzaktır ve yüzlüğü düşmüştür. Yakalandığında ilk kaybettiği kirpikleri, yani cinselliğidir. Umudun belleğinden de silinmiş onun tarafından unutulmuştur. Hamsin yelleri bile eksik kalır yelkenlerine. Görüldüğü gibi, Ece Ayhan şiirinde umutlu bir düş sanki yalnızlığı sevmek gibi bir dinginlikle sonuçlanıyor gibi görünse de aslında en başından beri bir eksiklikle dolaylanır.

Geçmiş, iktidar kavgalarıyla birlikte yürüyen bir adaletsizlikle; bugün geçmişten beri süre gelen somut modelin akılda üretilmemesiyle; gelecek ise eksiklik duygusundan kaynaklanan bir karamsarlıkla dolaylanmaktadır. Çalışmamızın başında İdris Küçükömer ve Şerif Mardin'in Ece Ayhan'daki tarih düşüncesini etkilemiş olabileceğini savlayarak; bu iki bilim insanının görüşlerine genel olarak değinilmişti. Bu aşamaya gelindiğinde görülüyor ki Ece Ayhan'ın bu iki bilim insanından bütünsel ve sistematik olarak etkilendiğini söylemek çok inandırıcı değil. Ece Ayhan için İdris Küçükömer'in yalnızca iki belirlemesi içselleştirilmiş ve şiirlerine yansıtılmıştır. Bunlardan

birisi Doğu toplumlarında soyut modelin akılda üretilememesi, diğeri ise Türkiye’de sağcılarının aslında sol politik değerleri, solcularının ise sağ politik değerleri temsil ediyor olması. Böylece tersi işletilen bir yürürlük, Ece Ayhan tarafından bir kez daha ters çevrilerek düzeltilmeye çalışılmaktadır. Şerif Mardin’in Ece Ayhan’ı en çok ilgilendiren görüşleri ise toplumsal çözümleme süreçleriyle ilgilidir. Türkiye’de varolan toplumbilimciler minör süreçleri ayrıntı sayarak göz ardı etmektedirler ve bu tutum sonucunda Türkiye toplum bilimi eksik ve yanlış bir yönde ilerlemektedir (Mardin 1998 56). Ece Ayhan’ın, özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerini yansıtan şiirlerinde etnik ve toplumsal azınlıklara olan düşkünlüğü Şerif Mardin’in yukarıda anılan görüşleriyle örtüşmektedir. Zaman zaman aslında bir tarihçi ve etikçi olmak istediğini söyleyen Ece Ayhan minör süreçler ve minör kahramanlarla ilgili olarak şunları söylüyor,

Meşrutiyetler [birinci ve ikinci Meşrutiyetler] insanlarıyla, cambazlarıyla, insan ilişkileri, zamparalarıyla (Bizans’taki İlya’nın, arabasıyla göğe çıkışından... Kantocu Peruz’a dek) ilgileneceğim doğallıkla. Günümüzdeki bu insanların tarihini araştırıyorum ben, bunların gerçek analarını babalarını öğrenmek bellek de istiyorum. (YK 29)

Bu örnekler dışında İdris Küçükömer ve Şerif Mardin’in Ece Ayhan şiirlerinde yansımasını bulmak zordur. Ece Ayhan’ın tarihe bakışı etik kavramlardan çok sürekli bir muhalefet olmak durumuyla açıklanabilir. ‘Ben Cumhuriyet’te de uyuyamıyorum (29)’’ diyen şair için çocukları üzerinde yükselen bir sarı devlet

saptamasından sonra sürekli muhalefette kalmak, etik değerlerin tümünü
birden bünyesinde topladığı için, asıl amaçtır.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında ele alınan konuların belirli daraltmalara yaslandığı açıktır. Bu daraltmalar şöyle sıralanabilir:

- Tarih, bilgisine saf olarak ulaşılabilecek bir alan değil, bir kurmaca, yani anlatıdır.
- Tarih sözcüğü, bu çalışma kapsamında tarihyazımı kavramıyla birlikte ele alınmalıdır.
- Ece Ayhan'daki tarih ilgisi tarihyazımının öznel sorunlarıyla dolaylanmıştır.

Ece Ayhan'ın tarih yaklaşımını araştırırken gördük ki, Türkiye toplumunun modernleşme süreci, pek çok siyaset bilimcisi ya da toplum bilimcinin gündeminde nasıl yer alıyorsa Ece Ayhan'ın gündeminde de benzer bir ağırlıkta yer almaktadır. İdris Küçükömer, Şerif Mardin gibi bilim insanları için Tanzimat öncesinden başlayan batılılaşma hareketleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından bir senteze ulaşamamış, bir sorunsal olarak kalmış ve bugünü de etkileyen pek çok toplumsal çelişkinin kaynağı olmuştur. Küçükömer ve Mardin'in bu sorunsal üzerine geliştirdikleri çözümler Ece Ayhan için önemli veriler olmuş ama asla şiirlerine ve düşüncelerine bire bir yansımamışlardır. Bu çözümler Ayhan'ın kişisel politikasının referans noktaları olarak kalmış ama gerçek kaynağı olarak konumlanmamışlardır. Ayhan'ın tarih yaklaşımı belli bir bilimsel yöntemle (diyalektik) dolaylanmış olmakla birlikte diyalektiğin idealist ya da maddeci yorumlarıyla ilişki içine girmeyerek kendine özgü bir yöntem olarak kalmıştır. Ayhan'ın anladığı anlamda diyalektik yöntem, sürekli muhalif olma halini meşrûlaştıran bir

kalkan ve zırha dönüşmektedir. Hegel'le başlayarak Marks ve Althusser'e uzanan bir düşünce dizgesini 'Ren Düşüncesi' olarak adlandırması, bu dizgeyi kendince yeniden yorumladığının da bir göstergesidir. 'Ren Düşüncesi'nde olduğu gibi belli tarihsel ve kültürel süreçleri hep başka bir tanımlama içinde ele alarak daha önce kimsenin görmediği ya da görmek için çaba sarf etmediği yeni biçimler içinde ele almıştır. Bu yeniden biçimlendirme uğraşı son şiir kitaplarında belirginlik kazanmış ve kendine özgü bir tarih anlatısına elvermiştir. Osmanlı'nın 'despotluk ve nobranlık' imparatorluğu olması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 'sarışın tarih'e yaslanarak despotluk çizgisini sürdürmesi, İkinci Yeni'nin 'sıkı' ya da 'sivil şiir' olarak adlandırılması Ayhan'ın 'işletilen yürürlük'le hiçbir biçimde özdeşlememe ısrarının bir sonucudur. Sözcüklerinin atalarının kirli tarihsel yükünü taşımalarını istememesinden (Ayhan YK 95) kaynaklanan bu yeniden tanımlama ve biçimlendirme edimi, şiirlerini zaman zaman bulanıklaştıran, göndermelerini gizleyen ve dolayısıyla anlaşılmasını güçleştiren etkiler olarak belirmiştir. İkinci Yeni şairleri arasında en çok konuşan şairin Ece Ayhan olması bir rastlantı değildir. Anlaşılma kaygısı gütmeyişini ifade etse de çalışmamız boyunca gördük ki, gönderim noktaları karanlıkta kalan şiirlerini anlaşılır kılmak çabasındadır. Yukarıda ele alınan ve ilk bakışta ilgisiz gibi duran dizeler, şairin söyleşilerinde verdiği ipuçları sayesinde belirgin bir açıklık kazanmaktadır.

Kapalı ve zor anlaşılır olduğu için eleştirilen bu şiirler şair tarafından açıklanmayı gereksinmektedir. Eğer şair, dizelerinin anlaşılmasını istiyorsa neden böyle kapalı ve kendini kolay ele vermeyen bir dil kullanmaktadır? Bu sorunun yanıtını bulabilmek için şairin tarih ilgisini ilham eden ana etkenin ne

olduğunu belirlemek gerekir. Bu çalışma boyunca gördük ki, Ece Ayhan'ın tarih yaklaşımının sac ayağı soyut düşünce, adalet ve iktidarların gerçekleri çarpıtmasıdır. Bu üç olgu Türk modernleşmesini önemli ölçüde etkilemiş ve bu sürecin bir sorunlar yumağına dönüşmesine yol açmıştır. O halde Ece Ayhan için tarihle ilgilenmek Türk modernleşmesinin kökenlerini sorgulamakla dolaylanmaktadır. Yukarıda anılan bilim insanları da aynı sorgulama biçimini kendi çalışma alanlarında göstermişler ve Türk modernleşmesinin eksik, çarpık ya da olumsuz noktalarına dikkat çekmişlerdir. Tarihte gerçekleşen her şeyin şiirde nesnel karşılığının bulunduğu inanan Ayhan için Türk şiirinin Türk modernleşmesi üzerine herhangi bir sorunsal taşımaması ve şiir içinde böyle bir sorunsalın tartışılmaması şaire tarih ilgisini ilham eden sac ayağıyla ilintilidir. Türk şiiri somut görüntüye karşı soyut modeli akılda üretilebilecek şairlerden yoksundur. Tarih bilgisiyle ilgili olarak sıkça anılan Yahya Kemâl bile, Gebze'deki otağında ölümüyle İstanbul'a getirilişi arasındaki uzunca zaman diliminde Fatih Sultan Mehmet'in kokup kokmadığını düşünmüştür ama 'sepicilik'in (bir çeşit mumyalamanın) Osmanlılardaki önemli zanaatlardan biri olduğunu aklına getirememiştir(YK 12). Öte yandan Türk şiirinin en önemli temsilcilerinden biri olan Fazıl Hüsnü Dağlarca örneğinde olduğu gibi 'devlet ve şairi iki kaşık gibi iç içe' geçmişlerdir. Oysa devlet, yani iktidar, adaletsiz uygulamaların ve gerçeklerin üstünü kapatan tahrifçiliğin sembolüdür ve 'sivil' bir şairin asla işbirliği içinde olmaması gereken bir otoritedir. O halde Türkiye'de tarihsel gerçeklerin şiirdeki nesnel karşılığını üretecek nitelikte bir şair yoktur. İşte bu belirleme Ece Ayhan'da zorunlu bir

tarih ilgisi yaratmış ve bu ilginin sonucu olarak Türk şiirindeki nesnel karşılıkların üretilmesini Ayhan bir misyon olarak yüklenmiştir.

'Düşünce'nin bu topraklardan tasını tarağını toplayarak çekip gittiğine inanır Ayhan. Şiir yazmayı, divan derlemeyi bir kenara bırakan paşalar, riyaziye çalışmaya başlamışlardır (YK 24). Riyaziye, yani matematik çalışmak 'düşünce'nin bu topraklardan çekip gitmesiyle çelişiyor gibi görünse de Ayhan'ın burada amaçladığı konu doğu ve batı düşünce sistemlerinin farklılığı ya da Osmanlı devletinin batıyı yanlış anladığının altını çizmektir. Doğru toplumları ve özellikle Osmanlı için şiir, düşünce boyutunun önemli alanlarından birisidir. Bilindiği gibi divan şiiri duygu yükü ve zengin çağrışımsal niteliği yanında oldukça teknik bir alandır. Bir Osmanlı paşasının şiiri terk ederek batılılar gibi salt matematik çalışması, onun bilimsel bilgi dünyasında bir eksiklik yaratacaktır. Kendisine ait toplumsal ve geleneksel düşünce tarzını bir gecede terk ederek, başka bir alanda faaliyet göstermeye çalışan Osmanlı paşası böylelikle, batılı anlamda kurumlar yaratarak imparatorluğun kurtulacağını ummuş; ancak bu arada kendi dizgesinden uzaklaştıkça neden olacağı toplumsal felaketlerin farkına varamamıştır. *Çok Eski Adıyladır* toplamında yer alan 'Riyaziye' başlıklı şiir, Osmanlı paşalarının giriştiği reform hareketlerinin köksüzlüğü ve yaratacağı sorunlar üzerine önemli bir örnektir.

Ece Ayhan'ın tarihle kurduğu ilişkiyi doğrudan doğruya cumhuriyet ideolojisine karşı çıkmak olarak tanımlamak (Ahmet Oktay) bu nedenle yanlış olmasa bile eksik ve indirgemeci bir yaklaşımdır. Aynı biçimde Ece Ayhan şiirinin özelleşme ve özdenetime başvurma isteğinde olduğunu (Enis Batur)

da söylemek güçtür, çünkü şair bütün göndermelerini söyleşileriyle açıklamaktadır. Cinsellik dahil hiçbir konuda gizlenme eğilimi taşımamaktadır. Buna rağmen şiirlerindeki gönderimlerin görece kapalı olmasının nedeninin, tamamen değil ama bir yönüyle, soyut düşünebilme yeteneği gelişmeyen 'kara kamu'yu zorlamak, şiirinin anlaşılması için onların da çaba sarf etmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

Bütün bir çalışma boyunca elde ettiğimiz bulgular Ece Ayhan'ın tarih yaklaşımının, tarihsel olana karşı nesnel bir süzgeçten geçirilerek belli bir yöntembilime oturtulan bir yaklaşım olmadığını görüyoruz. Ece Ayhan şiirini özgün kılan ve bu anlamda Ece Ayhan'ın Türkiye şiir ortamındaki önemini ortaya çıkaran asıl konu Ece Ayhan'ın tarih yaklaşımının bilimselliği değil, tam tersine bilim dışı doğasıdır. Şairin tüm tarih okumaları genel olarak kendi çocukluğu, deneyimleri ve ideolojik duruşu üzerinden gerçekleşmektedir. Bu yüzden Ece Ayhan'daki tarih nosyonu, kendisini de içine alan bir figürler toplamı niteliğine bürünmektedir. Tarihin dışına itilenler düşsel bir aile oluşturuyorsa Ece Ayhan o aile içinde yer almak isteğindedir. Şairin özellikle 90'lı yıllardan itibaren yazdığı şiir ve düzyazılarda görüldüğü üzere, Ece Ayhan kendisini bir şair olarak değil tarihsel bir özne olarak konumlandırma çabasıdadır.

Sonuç olarak görünen o ki, Ece Ayhan'ın tarih yaklaşımı kişisel ve politik düzlemde iki ayrı dayatmanın zorunlu bir sonucudur. Kişisel olarak, yukarıda değinilen 'savunma' katmanının zorladığı bir mücadele hali onu 'bir şeyin gerçekte olduğu gibi olmadığı' düşüncesine götürmüş ve kendi deyimiyle tarihi 'kurcalamaya' başlamıştır. Politik olarak; kendi çıkarları

uğruna öldüren, baskı altında tutan gerçekleri çarpıtan otorite karşısında etik bir tavır olarak otorite tarafından tarihin dışına atılmış insanlarla dayanışma isteğinin zorunlu sonucudur.

TEMEL KAYNAKLAR

And, Metin. *Bizans Tiyatrosu*. Ankara: Forum, 1962.

Avvakum, Protopop. *Hayatım*. İstanbul: MEB, 1946.

Ayhan, Ece. *Aynalı Denemeler*. İstanbul: YKY, 1995.

----- . *Bütün Yort Savul'lar*. İstanbul: YKY,1994.

----- . *Çanakkaleli Melahat'a İki El Mektup*. İstanbul: Korsan Yayınları, 1991.

----- . *Çok Eski Adıyladır*. İstanbul: Adam Yayınları,1982.

----- . *Dipyazılar*. İstanbul: YKY, 1996.

----- . *Kolsuz Bir Hattat*. İstanbul: Beyaz Yayınları, 1987.

----- . *Morötesi Requiem*. İstanbul: YKY, 1997.

----- . *Ortodoksluklar*. İstanbul: de Yayınevi, 1968.

----- . *Sivil Denemeler Kara*. İstanbul: YKY, 1998.

----- . *Son Şiirler*. İstanbul: YKY, 1993.

----- . *Şiirin Bir Altın Çağı*. İstanbul:YKY, 1993.

----- . *Yeni Defterler*. Ankara: Tan Yayınları, 1984.

----- . *Yort Savul*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1977.

----- . *Zambaklı Padişah*. Ankara: Tan Yayınları, 1981.

Batur, Enis. *Tahta Troya*. İstanbul:Yazko, 1981.

Belge, Murat. "Teorik (Bilimsel) Bir Tarih Açıklamasının Başlangıç Noktası".

Birikim: İstanbul. Mayıs 1975.

Bezirci, Asım. *İkinci Yeni Olayı*. İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı, 1996.

----- . *Sosyalizme Doğru*. İstanbul:Yön, 2. Baskı, 1989.

Cansever, Edip. "Eceğilleri Okumak". Papirüs: İstanbul.

- Carr, E. Halet. *Tarih Nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1991.
- Demirlap, Oğuz. *Okuma Defteri*. İstanbul:YKY. 1995
- Erdost, M. İlhan. *İkinci Yeni Yazıları*. Ankara: Onur, 1997.
- Erenel, Ender. "Ece Ayhan Sözlüğü". Yeni Dergi, Mart 1969.
- Fuat, Mehmet. *İkinci Yeni Tartışması*. İstanbul:Adam Yayınları,2000.
- İlhan, Attilâ. *İkinci Yeni' Savaşı*. Ankara: Bilgi, 1996.
- Kansu, Aykut. *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim.1995
- Kayalı, Kurtuluş. "Türk Sosyolojisinin 80'lerde Yeniden Biçimlenişi". 1290-1300, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cilt 15, İstanbul: İletişim. 1996.
- Keyman, Fuat. "Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak". Ankara: Doğu Batı. Ağustos-Ekim 2001.
- King, Chris. "Okuduğum En Kederli Kitap". Virgül: İstanbul. Ekim. 1997.
- Koçak, Orhan. "Ece Ayhan Şiirinde Dil ve Bağlam". Ludingirra: İstanbul. Bahar 1997
- "Anlatırdı Örneksiz/'Aynalı Denemeler' Vesilesiyle". Kitap-lık: İstanbul. Seçki 2001.
- Kunitz, Stanley. J ve Colby Vineta. *European Authors 1000-1900*. The H. W. Wilson Company, 1966.
- Küçükömer, İdris. *Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989.
- . *Sivil Toplum Yazıları*. İstanbul:?
- . *Halk Demokrasi İstiyor mu?*. İstanbul:?
- Mardin, Şerif. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim, 1990.
- *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim, 1996.

----- *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*. İstanbul: İletişim, 1995.

----- *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim, 1995.

----- "Modern Türk sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler".

Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yay.
1998.

Oktay, Ahmet. *Şair İle Kurtarıcı*. İstanbul:Korsan,1992.

Tekeli, İlhan. *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*, Ankara: Dost Yayınevi.1998

Yalçın, Murat. "Sivil Bir Ece Ovalı Yazdı Bu Düzşiri" Kitap-lık: İstanbul.

Sayı:45. 2001.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Orhan 1971 yılında Almanya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlayan Orhan, 1989 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümüne girdi. 1996'da yine aynı üniversitede Kentsel Politika Planlaması Yüksek Lisans Programına devam etti. Ahmet Orhan, 1998 yılından bu yana Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü öğrencisidir.